

Srednjovjekovne i ranonovovjekovne utvrde oko Kupe

Mlinarić, Fran

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:877255>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-19**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru
Odjel za arheologiju
Preddiplomski sveučilišni studij arheologije (jednopedmetni)

Zadar, 2023.

Sveučilište u Zadru
Odjel za arheologiju
Preddiplomski sveučilišni studij arheologije (jednopedmetni)

Fran Mlinarić

Srednjovjekovne i ranonovovjekovne utvrde oko Kupe

Završni rad

Doc. dr. sc. Jure Šućur

Zadar, 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Fran Mlinarić**, ovime izjavljujem da je moj **završni rad** pod naslovom **Srednjovjekovne utvrde u međurječju Save i Kupe** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 2023.

SADRŽAJ

1. UVOD	3
2. POVIJESNO-GEOGRAFSKI PREGLED	5
2.1 Banovina.....	5
2.2 Kordun.....	6
2.3 Turopolje.....	7
2.4 Gorski kotar.....	8
3. UTVRDE	10
3.1 Stari grad Sisak.....	10
3.1.1 Položaj.....	10
3.1.2 Povijest utvrde.....	10
3.1.3 Povijest istraživanja.....	12
3.1.4 Arhitektonski ostatci.....	12
3.1.5 Pokretni nalazi.....	13
3.2 Grad Sisak (<i>Siscia</i>).....	15
3.2.1 Položaj.....	15
3.2.2 Povijest istraživanja.....	16
3.2.3 Pokretni nalazi.....	17
3.3 Petrinja.....	19
3.3.1 Položaj.....	19
3.3.2 Povijest grada.....	20
3.3.3 Povijest istraživanja.....	21
3.3.4 Arhitektonski ostatci.....	22
3.4 Karlovac.....	23
3.4.1 Položaj.....	23
3.4.2 Povijest utvrde.....	23
3.4.3 Povijest istraživanja.....	25
3.4.4 Arhitektonski ostatci.....	26
3.5 Stari grad Dubovac.....	28
3.5.1 Položaj.....	28
3.5.2 Povijest utvrde.....	28
3.5.3 Povijest istraživanja.....	29
3.5.4 Arhitektonski ostatci.....	31

3.6	Stari grad Ozalj.....	33
3.6.1	Položaj.....	33
3.6.2	Povijest utvrde.....	33
3.6.3	Povijest istraživanja.....	35
3.6.4	Arhitektonski ostatci	35
3.7	Ostale utvrde.....	38
3.7.1	Drenčina	38
3.7.2	Letovanić.....	38
3.7.3	Stankovac i Španov-grad.....	38
3.7.4	Berkiševina.....	39
3.7.5	Pokupsko	39
3.7.6	Brest i Sredičko	40
3.7.7	Orlica.....	40
3.7.8	Severin na Kupi.....	40
3.7.9	Brod na Kupi	41
4.	ZAKLJUČAK	42
5.	POPIS LITERATURE	44
6.	SAŽETAK	49
7.	SUMMARY	50

1. UVOD

Tema ovog rada obuhvaća analizu srednjovjekovnih i ranonovovjekovnih utvrda oko rijeke Kupe, odnosno one utvrde koje se nalaze direktno na rijeci Kupi ili u neposrednoj okolici toka na prostoru Republike Hrvatske.

Detalnija analiza bila je moguća samo za dio utvrda i to zbog količine povijesnih izvora, njihove očuvanosti ili, najvažnije, provedenih i publiciranih arheoloških istraživanja. Na samom se početku iznosi povijesni i geografski pregled područja kroz koje rijeka Kupa teče i dotiče ih se, kao što su Banovina, Turopolje, Kordun i Gorski kotar. Zatim slijedi detaljna obrada odabranih utvrda na ujednačen način. Prvo se objašnjava položaj, daje pregled povijesnih događaja te povijest istraživanja utvrda. Slijedi pregled arheoloških podataka, bilo arhitektonskih ostataka bilo pokretnih nalaza (ako postoje). Utvrde se navode geografskim poretkom počevši od utoka rijeke Kupe u Savu uzvodno prema izvoru. Odnosno počevši od grada Siska, kroz Petrinju i preko Karlovca do Ozlja i granice sa Slovenijom i napokon do samog izvora rijeke Kupe u Nacionalnom parku Risnjak u Gorskom kotaru.¹

Tijekom srednjeg i novog vijeka mnoštvo utvrda sagrađeno je i srušeno, bilo od ljudske ruke ili prolaska vremena. Veliki dio utvrda i utvrđenih naselja poznat je samo kroz pisane izvore. Rezultat je to političkih okolnosti, odnosno ratnih djelovanja na ovom prostoru. U tom smislu prvenstveno treba spomenuti Osmanlije čija osvajanja predstavljaju diskontinuitet u odnosu na prethodno, srednjovjekovno razdoblje. Neke su utvrde od siline ratovanja srušene sa zemljom dok su druge prilikom povlačenja jednostavno uništene. Nakon poraza Osmanlija mnoge utvrde su srušene jer su se koristile kao izvor građevinskog materijala (Sredičko, Letovanić, Pokupsko, Drenčina, Brest, Petrinja, Glina, Jasenovac i drugi) u vremenu koje je tek dolazilo.²

Bitno je i spomenuti period izvan okvira koji obuhvaća ovaj rad, odnosno drugu polovicu 19. stoljeća jer je uvelike bitna za trenutno stanje srednjovjekovnih i ranonovovjekovnih utvrda. U tome periodu je došlo do ukidanja Vojne krajine pa i svih vojnih elemenata na tom području što uključuje razne čardake i palanke. Samo u Vojnoj krajini je bilo preko 70 utvrđenih starih gradova, kaštela, kula i utvrda, a danas ih u ruševnom stanju postoji 40, od

¹ I. GOLDSTEIN, 1994, 17-28.

² M. KRUEK, 1975.

kojih je samo nekolicina održavana (Stari grad Sisak, Stari grad Ozalj, Stari grad Dubovac i Kaštel Zrinskih u Brodu na Kupu), o kojima će biti više govora u nastavku rada.³

Danas je problem loša organiziranost u očuvanju utvrda, financijske mogućnosti te je krajnji učinak derutno stanje naših spomenika. Prema riječima M. Kruheka: „*Ti prvorazredni izvori povijesnih zbivanja zaslužuju zbog svoje prošlosti našu veću pažnju, bar kao povijesni spomenici, pa i onda kada su u takvom stanju da danas više ne mogu biti izravno korisni suvremenim potrebama života.*“⁴

³ M. KRUHEK, 1975.

⁴ M. KRUHEK, 1975.

2. POVIJESNO-GEOGRAFSKI PREGLED

Rijeka Kupa protječe kroz više županija kao što su Sisačko-moslavačka, Karlovačka i Primorsko-goranska te dotiče Zagrebačku županiju, a obuhvaća više regija (Slika 2.). Stoga je povijesno-geografski pregled podijeljen u četiri dijela i svaki će se doticati srednjovjekovnog i ranonovovjekovnog perioda hrvatske povijesti.

2.1 Banovina

Banovina ili Banija (Slika 1.) je regija u središnjoj Hrvatskoj koja je omeđena rijekama Savom i Kupom na sjeveru te rijekom Unom na jugu koja dijeli Hrvatsku od Bosne i Hercegovine. To je područje koje je oduvijek patilo od graničnih pomicanja i političkih prekretnica.⁵

Jedno od važnih pitanja srednjovjekovnih početaka jest što se događa s najvažnijim centrom ovog prostora, antičkom Siscijom, u ranom srednjem vijeku. Povjesničarka i povjesničarka umjetnosti Anđela Horvat tvrdi da je Sisak početkom srednjeg vijeka zapravo izgubio ono što je bio u antici zbog raznih događaja u stoljećima koja tek dolaze. Govori naravno o dolasku Avara i Slavena, kada se *Siscia* prvi put spominje u izvorima 822. godine. Naravno život ovdje ne prestaje i stanovništvo raspršuje po okolici no život u gradu i dalje traje, ali u reduciranom obliku u odnosu na stoljeća prije. To potvrđuje arheološki materijal. Fragmenti crkvene kamene plastike ukrašeni pleternom ornamentikom upućuje na činjenicu da je Sisak u ranom srednjem vijeku imao crkvu. Uz kamenu plastiku tu su nalazi bjelobrdske kulture (keramika, karičice, naušnice i dr.). Sve to dokazuje da se život zaista nastavio nakon dolaska Avara i Slavena.⁶

Knez Ljudevit Posavski, koji je bio odgovoran za ovo područje, ratuje protiv Franaka početkom 9. st. te zbog lakše kontrole regije brani ovaj kraj iz utvrda koje su bile u zaleđu Siscije. Za izgradnju utvrda koristi građevni materijal od starih bedema grada.⁷

U razvijenom srednjem vijeku ova regija pripada pod Gorsku županiju. Brojni su se posjedi poklanjali kršćanskim vojnim redovima. Među njima najpoznatiji su bili templari i ivanovci. Templari su svoj utjecaj proširili i na županiju Dubica, a kasnije je ta županija pripala ivanovcima. Područje Petrinje i Hrastovice pripalo je Zagrebačkom kaptolu, Glina je pripala

⁵ F. ŠKILJAN, 2008, 4-6.

⁶ F. ŠKILJAN, 2008, 7.

⁷ F. ŠKILJAN, 2008, 7.

topuskoj opatiji i nešto kasnije u 14. stoljeću područje Kostajnice se dijeli brojnim plemićkim obiteljima kao što su Zrinski, Frankopan i Tot.⁸

Vrijeme 15. stoljeća je doba provala Osmanlija na ovaj prostor. Zbog sile kakvu su Turci stvarali na granici i zbog raznih ubijanja i pljačkanja, ovo područje dodatno slabi te se stanovništvo seli. Obrana je bila neorganizirana i po nalogu hrvatsko-ugarskog kralja Matije Korvina, prepuštena u ruke plemstva da se sami brane od prijeteće sile. Zbog takve odluke danas na ovom području nalazi na desetke utvrda od kojih neke stoje do danas.⁹

Slika 1: Isječak karte s prikazom utvrda na prostoru današnje Banovine oko 1566. godine (H. KEKEZ, 2021.)

2.2 Kordun

Kordun je područje omeđeno tokom rijeke Kupe na sjeveru i Malom i Velikom kapelom na jugu, istočna granica je današnja granica s Bosnom i Hercegovinom, odnosno rijeka Una, dok je zapadna granica Ozaljska i Bijela krajina u Sloveniji. To se područje još naziva i Slunjska ploča koja se spušta od juga prema sjeveru. Područje ove regije je zapravo granični prostor između tada podijeljene Hrvatske i Slavonije.¹⁰

Jedan od bitnijih događaja vezan za ovo područje je zapravo mjesto gdje su se sukobili posljednji hrvatski kralj Petar i Koloman I. Tim sukobom je hrvatski otpor strušen i Hrvatska dolazi pod vlast Arpadovića. Problem utvrđivanja točnog mjesta bitke najprije nastaje u samome jeziku i pisanim izvorima koji za isto mjesto daju drugačije nazive ovisno o piscu i

⁸ F. ŠKILJAN, 2008, 7.

⁹ F. ŠKILJAN, 2008, 8.

¹⁰ F. ŠKILJAN, 2007, 4.

usmenom predavaču. Jedno od mogućih mjesta tog sukoba je upravo na području Korduna, a to je Petrova gora (Petrov Gvozd?).¹¹

U 12. stoljeću pa nadalje može se govoriti o raznim plemićkim obiteljima koje su držale upravu nad ovim područjem kao što su to na primjer Babonići. Obitelj Babonića je do 1325. godine bila najjača vlastelinska obitelj s najvećim brojem posjeda. Te godine dolazi do mijenjanja vlasti Goričke županije, koja je obuhvaćala i ovaj prostor. Vlast se mijenja zbog neuspjelog ustanka protiv kralja. Smjena vlasti značila je dolazak i uspon obitelji Frankopan. Uz Frankopane na ovom području su još postojale i brojne, slobodne, plemenske općine pod nazivom „Bratstva plemenitih ljudi“. Područje Korduna je zapravo bilo puno takvih malih slobodnih, plemenskih općina ili zajednica sve do osvajanja Osmanlija odnosno kraja 16. stoljeća kada se gotovo čitavo stanovništvo zbog pljačkanja i ubijanja stanovništva iseljava.¹²

2.3 Turopolje

Ukratko treba spomenuti i Turopolje jer ipak tok rijeke Kupe predstavlja granicu između Banovine i Turopolja.

Turopolje je povijesno-geografska regija koja se prvi put spominje 1334. godine u popisu župa Zagrebačke biskupije kao *Campus Turouo*. Postoje još neke teorije od kuda potječe sam naziv za regiju kao na primjer lokalni naziv za vrstu divljeg bika ili najrecentnija teorija za naslov poglavara *precetur*, skraćeno „*tur*“.¹³

Turopolje je omeđeno na sjeveru i sjeveroistoku rijekom Savom, na jugozapadu ovu regiju omeđuju Vukomeričke gorice. Zbog geografske različitosti u reljefu Turopolje se dijeli na dva dijela, nizinski se zvao Polje i brdski dio Vrhovlje.¹⁴

Za razliku od prijašnje dvije navedene regije ova se regija razlikuje u gustoći odnosno broju utvrđenih elemenata. Razlog tome su dva čimbenika, politički i geografski. Politički je ovo područje u početku pripadalo najnižem plemićkom sloju poznatom kao plemićki jednoselci te oni nisu imali sredstva, a ni materijalnih mogućnosti utvrditi ovaj kraj nego se utvrđeni elementi dižu sporo i postepeno. Drugi čimbenik je zapravo onaj utjecajniji odnosno geografski. Naime,

¹¹ I. GOLDSTEIN, 1994, 17-28.

¹² F. ŠKILJAN, 2007, 7-8.

¹³ D. LATINČIĆ, K. REGAN, 2021, 8-9.

¹⁴ D. LATINČIĆ, K. REGAN, 2021, 8-9.

ovo područje bilo je močvarno i prekriveno gustim šumama što je otežavalo prohodnost. Zbog toga su se utvrde uglavnom gradile na antičkim cestama. Tako bi se zapravo najefikasnije osigurao promet između Pokuplja, Posavine, Zagreba i Samobora.¹⁵

Kasnije ovo područje postaje bolje utvrđeno zbog provala Osmanlija te se dižu razne utvrde kao što su Tvrđi grad Lukavec (danas Peršin-grad) od strane plemićkih jednoselca, Kaštel u Stupniku od Celjskih grofova, tri utvrde na prometnicama Sisak – Zagreb od strane Ivaniša Korvina, tvrđi grad Želin od obitelji Erdody i drugi radi zaštite pojedinih plemićkih obitelji.¹⁶

2.4 Gorski kotar

Gorski kotar je još jedna povijesno-geografska cjelina koja je bitna za cjeloviti pregled ovog rada. Gorski kotar se nalazi na zapadnom dijelu Hrvatske. Sjeverna granica Gorskog kotara se podudara s državnom granicom Hrvatske i Slovenije. Na sjeveru ta granica leži na toku rijeke Kupe i manje rijeke Čabranke. Ta sjeverna granica je povijesna granica te je ona nekada odvajala pokrajine Kranjsku i Hrvatsku u vrijeme Habsburške Monarhije. Zapad Gorskog kotara se može smatrati i granicom dvaju klima, kontinentalne i mediteranske. Na jugu graniči s Ogulinsko-plašćanskom udolinom, a na istoku se dodiruje s Kordunom.¹⁷

Prvi spomen o srednjovjekovnom naselju u ovoj regiji potiče iz 1260. godine u kraljevskoj darovnici kralja Bele IV. U darovnici se spominje predaja naselja Babino Polje knezovima Krčkim odnosno Frankopanskim. Danas je to naselje nama poznato pod nazivom Prezid. U posjed Babinog Polja, ali i šireg područja knezovi Frankopanski su došli relativno lagano iako je to područje bilo relativno daleko od njihovog upravnog područja. Razlog tome je slaba naseljenost Gorskog kotara u to vrijeme. Stoga se može reći da veća naseljivost ovog područja počinje tek u 13. stoljeću i traje sve do 15. stoljeća kada dolaze Osmanlije. Crkvena organizacija Gorskog kotara se razvijala sukladno osvajanjima Osmanlija pa je tako isprva Gorski kotar spadao pod Krbavsku biskupiju od njezinog osnutka 1185. godine, potom Modrušku biskupiju pa Modruško-krbavsku i na kraju Modruško-krbavsko-senjsku biskupiju.¹⁸

Nešto kasnije u 15. stoljeću u pisanim izvorima dolazi do spomena ostalih posjeda, a sukladno time i utvrđenih naselja. Prvi u tom periodu je posjed Mrkopalj koji je 1477. godine darovan od strane Dujma Frankopana svome rođaku. Iste godine spominje se i posjed Lič u još jednoj

¹⁵ D. LATINČIĆ, K. REGAN, 2021, 40-42.

¹⁶ D. LATINČIĆ, K. REGAN, 2021, 40-45.

¹⁷ F. ŠKILJAN, 2012, 5.

¹⁸ F. ŠKILJAN, 2012, 7.

ispravi, ali onom kneza Martina Frankopana kojom ga daruje Mikulici, sinu Damjana od Drozgometa. Ostali utvrđeni gradovi se navode u popisu dužnika za plaćanje poreza knezovima Frankopanskim kao što su Lukovdol, Moravice, Delnice, Lokve, Vrbovsko i Brod.¹⁹ Od sakralnih građevina, kojih na ovom području ima znatan broj, mogu se izdvojiti nekolicina kao na primjer crkva Majke Božje Škapularske u Moravičkim Selima, crkva sv. Nikole u Brod Moravicama, crkva sv. Ivana Nepomuka u Vrbovskom, crkva sv. Katarine u Lokvama i crkva sv. Jurja u Ličkom polju.²⁰

Slika 2: Isječak karte iz 1570. godine na kojem se vidi tok rijeke Kupe i utvrde koje su tada zabilježene (A. HIRSCHVOGEL et al, 1595.)

¹⁹ F. ŠKILJAN, 2012, 7.

²⁰ I. PERČIĆ-ČOLOGOVIĆ, 1981, 781-803.

3. UTVRDE

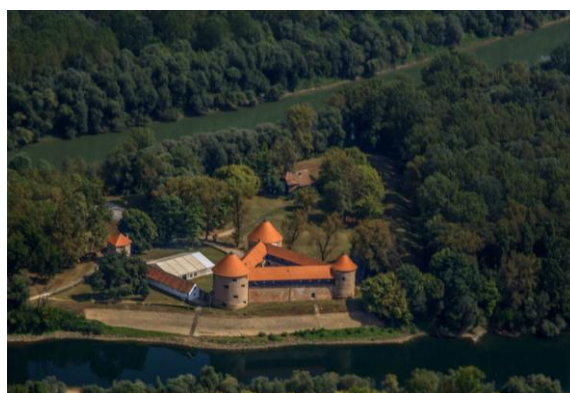
3.1 Stari grad Sisak

3.1.1 Položaj

Stari grad Sisak smješten je nešto poviše utoka rijeke Kupe u Savu. Vjeruje se da je u 16. stoljeću utvrda u cijelosti bila okružena vodom što se može vidjeti iz brojnih ilustracija utvrde iz 16. i 17. stoljeća (Slika 3.). Kopneni pristup dodatno je bio zaštićen jarkom ispunjenim vodom, a danas se od jarka još uvijek mogu vidjeti samo naznake (Slika 4.).²¹

Slika 3: Bitka kod Siska 1593. godine (S. SEKULIĆ-GVOZDANOVIĆ, 2019, 78.)

Slika 4: Sisak danas (Z. LUKETIĆ, 2019.)

3.1.2 Povijest utvrde

Početak gradnje utvrde u Sisku može se iščitati iz pisma kralja Ljudevita zagrebačkom Kaptolu iz 1524. godine. U pismu Ljudevit spominje kako kardinal i nadbiskup Petar Erdody želi izgraditi utvrdu da bi zaštitio svoja imanja u Moslavini od Osmanlija, ali da za to nema sredstva ni ljude. Za materijal Erdody želi iskoristiti kamen sa zidina antičke Siscije za što mu Kaptol nije dao dopuštenje iako su oni sami koristili isti materijal. Prema V. Klaiću, Kaptol je zapravo bio onaj koji se prvi sjetio za ovaj poduhvat pošto su imali znatne posjede u okolici Siska. Osmanlije su se sve više približavale, a utvrda nije podignuta pa se odluka požuruje i gradnja započinje u kolovozu 1544. godine. Gradnja utvrde je već te godine dovoljno uznapredovala da bi se u nju mogla smjestiti manja vojska. Trajala je šest godina te je napokon završena 1550. godine. Tako je sisačka utvrda izgrađena i postala posjed zagrebačkog Kaptola.²²

²¹ S. SEKULIĆ-GVOZDANOVIĆ, 2019, 78-79.

²² L. IVANČAN, 1928, 359-360.

Krajem 16. stoljeća kreću opsade Siska u više navala te se iskazala kvaliteta novoizgrađene utvrde. Godine 1591. započela je prva opsada sisačke utvrde. Osmanlije su predvođene Hasan-pašom zauzeli gotovo cijelu Moslavinu te su došli pred Sisak. Opsada je trajala pet dana, a rezultirala je uspješnim obranom. U drugoj opsadi 1592. godine Hasan-paša ponovno pokušava zauzeti sisačku utvrdu no bez uspjeha te se okreće na susjedno Turopolje i počinje ga pljačkati i uništavati. Treća opsada je započela 1593. godine (Slika 5.) kada se prikuplja veliki broj kršćanske vojske koju je prikupio hrvatsko-dalmatinsko-slavonski ban Toma Erdody pučkim ustankom.²³ Kršćanska vojna posada se dijelila na austrijsku, hrvatsku i slavonsku vojsku. Kršćanske su vojske unatoč duplo manjem broju vojnika bile bolje naoružane i efikasnije. Odličan strateški plan koji su organizirali kapetani kršćanske vojske igrao je veliku ulogu o ishodu ove bitke. Osmanlijske su čete bile opkoljene sa više strana te prepadnute jačinom vatrene snage kršćanske, osmanlijske su čete krenule u bijeg. Tako je većina osmanlijskih četa u bijegu poginulo kao i sam Hasan-paša. Ova bitka je označila prekretnicu u stoljetnom hrvatsko-turskom ratu te je ishod bitke bio povod objave rata između sultana Murata III. i Rudolfa II. Tako je 1593. godine započeo novi sukob između Osmanlija i Habsburške monarhije koji je trajao od 1593. do 1606. godine pod nazivom Dugi rat.²⁴ Devet tjedana nakon smrti Hasan-paše, Sisak pada. Utvrda se našla pod vlašću Turaka, ali zbog pogibelji glavnog vođe, opasnost od daljnjih osvajanja Osmanlija sve je manja.²⁵

Slika 5: Valvasorov prikaz bitke kod Siska 1593. godine (BITKA KOD SISKA, 2023.)

²³ S. SEKULIĆ-GVOZDANOVIĆ, 2019, 82.

²⁴ M. KRUIHEK, 1994, 51-55.

²⁵ S. SEKULIĆ-GVOZDANOVIĆ, 2019, 82.

3.1.3 Povijest istraživanja

Prvi podatci o iskopima unutar dvorišta Starog grada potječu iz 1950-ih godina, kada se postavljala infrastruktura. Ti podatci su iznosili štire bilješke o postojanju arheoloških struktura unutar dvorišta. Isto tako 1990-ih godina, kao i 2005. godine, provodila se statička sanacija građevine uz arheološki nadzor kada je prikupljena manja količina keramičkih nalaza. U Starom gradu sve do 2007. godine nisu provedena sustavna arheološka istraživanja. Tim istraživanjima 2007. godine istražila se površina od 650 m². Kampanja je trajala 120 radnih dana te se u cijelosti istražilo unutrašnje dvorište i hodnici.²⁶

Sljedeće godine nastavljaju se radovi. Ta je kampanja trajala 21 radni dan te je istražena površina nešto manja od 300 m². Otvorene su dvije sonde, jedna uz sjeverni zid, druga uz južni zid. U sondi uz sjeverni zid nađeni su drveni piloni kružnog presjeka te zid od opeke i kamenog popločenja prilaza. Sonda uz južni zid je otvorena u svrhu pronalaska stuba koje nisu pronađene, ali je pronađen ostatak zida od opeke i dijelovi kanalizacije.²⁷

Par godina kasnije odnosno 2011. godine provedena su manja sondiranja terena i redoviti arheološki nadzori za vrijeme komunalnih i infrastrukturnih radova, a 2016. godine je lokalitet probno sondiran u svrhu prezentacije i revitalizacije. Kampanja iz 2016. godine je provedena s ciljem utvrđivanja stratigrafije unutar dvorišta utvrde, izdvajanja građevinskih faza utvrde, te datiranja starosti zida između ulazne i peterokutne kule.²⁸

3.1.4 Arhitektonski ostatci

Iz rezultata arheoloških iskopavanja može se razaznati dvije faze utvrde. Ona starija, odnosno faza u kojoj je utvrda bila izgrađena od drveta i mlađa faza, odnosno zidana utvrda koju danas vidimo. U dvorištu Starog grada istraživači su otkrili drvene pilone koji upućuju na postajanje starije, drvene faze, ali nije jasno iz kojeg je ona vremena. Moguće je da ostatci pripadaju rimskom periodu ili vremenu Ljudevita Posavskog, ali se sa sigurnošću može reći samo kako prethodi zidanoj fazi iz 16. stoljeća. Također, na osnovu ovih nalaza teško je suditi o karakteru tog objekta, no zbog vojno-političkog stanja Hrvatske na početku novog vijeka moguća utvrda na tom mjestu zahtijevala je dogradnju.²⁹

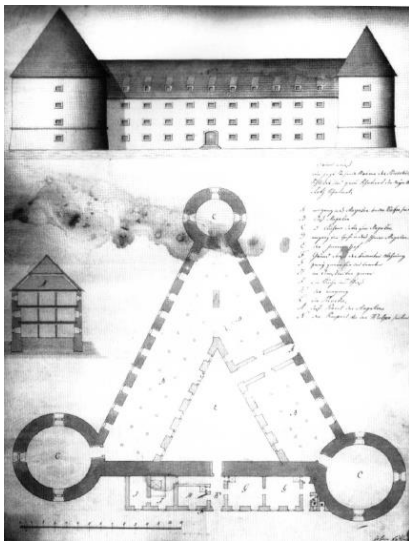
²⁶ I. BAĆANI, 2008, 224-226.

²⁷ R. ŠKRGULJA, 2009, 288-289.

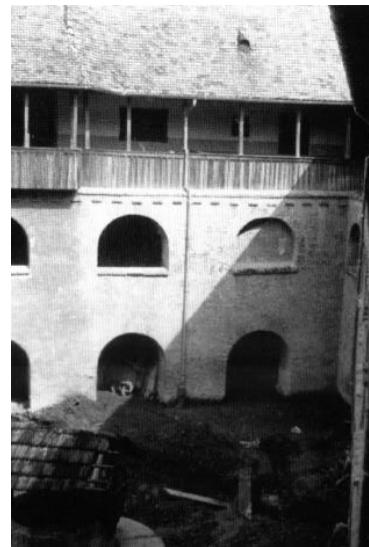
²⁸ R. ŠKRGULJA, 2017, 339.

²⁹ S. SEKULIĆ-GVOZDANOVIĆ, 2019, 78-82.

Ta, danas vidljiva, druga faza utvrde ima pravilan trokutasti oblik s tri kule na svakom kutu (Slika 6.). Te kule su spajali obrambeni zidovi koji su iznutra bili učvršćeni nabijenom zemljom između tri reda drvenih greda. Zidovi kule imali su male prozorske otvore koji su služili za topovsku paljbu. Također, može se naći i spomen o tajnim hodnicima ispod sjeverozapadne kule no na nažalost zbog rušenja kule danas se istraživanja tamo ne mogu provoditi. Prema ušću rijeke Kupe i Save nalazio se obrambeni jarak za koji se govori da je iz rimskog doba, ali se koristio i za obranu protiv Osmanlija. Vanjsko dvorište imalo je drveni red palisada. Iza tih palisada nalazio se kameni zid sa stražarnicom.³⁰ Istraživanjima iz 2007. godine utvrđeno je postojanje drvenih struktura unutar dvorišta. Te drvene strukture upućuju na to da se već u 16. stoljeću, a i kasnije u 17. stoljeću, utvrda koristila ne samo u obrambene svrhe nego i stambene, odnosno boravak ljudi.³¹ Danas vrlo vjerno stoji utvrda koja se izgledom nije previše mijenjala. Neke promjene koje su nastale, nastale su zbog promjene vlasnika utvrde koja je u 19. stoljeću došla u ruke privatnika koji se odlučio za neke preinake u stambene svrhe. Tako su se nadozidale presvođene prostorije i trijem gdje je prije stajala drvena galerija (Slika 7.).³²

Slika 6: Nacr i tlocrt utvrde Sisak (S. SEKULIĆ-GVOZDANOVIĆ, 2019, 82.)

Slika 7: Unutrašnje dvorište s galerijom (S. SEKULIĆ-GVOZDANOVIĆ, 2019, 80.)

3.1.5 Pokretni nalazi

Prilikom arheoloških istraživanja iz 2007. godine, istražena je velika površina dvorišta unutar utvrde te je prikupljena velika količina pokretnog materijala. Od pokretnog materijala mogu se

³⁰ S. SEKULIĆ-GVOZDANOVIĆ, 2019, 78-83.

³¹ I. BAĆANI, 2008, 224-225.

³² S. SEKULIĆ-GVOZDANOVIĆ, 2019, 78-83.

izdvojiti kasnosrednjovjekovna i novovjekovna keramiku, nalaz od stakla i metalni predmete. Među keramikom su ulomci posuda svakodnevne uporabe i dijelovi pećnjaka. Od metalnih predmeta nađene su topovske kugle manjih i većih dimenzija (Slika 8.), dijelovi kalupa za topovske cijevi i čavli.³³

U kampanji iz 2016. godine prikupljena je velika količina keramike koju se može podijeliti na tri vrste: grubu keramiku, keramiku srednje kvalitete i kvalitetnu keramiku (posebno glaziranu; Slika 9.). Nađeni su također manji ulomci od stakla i metalni predmeti kao što su topovske kugle srednjeg kalibra, čavli i klinovi.³⁴

Slika 8: Topovske kugle (I. BAĆANI, 2008, 226.)

Slika 9: Ulomci keramike (R. ŠKRGULJA, 2017, 340.)

³³ I. BAĆANI, 2008, 226.

³⁴ R. ŠKRGULJA, 2017, 340.

3.2 Grad Sisak (*Siscia*)

3.2.1 Položaj

Prapovijesni, antički, srednjovjekovni ili sadašnji položaj Siska je više-manje obuhvaćao isti prostor te se može reći da se tamo život odvijao u kontinuitetu. Antička *Siscia* bila je smještena na utoku rijeke Kupe u Savu i prostirala se sjeverno od samog ušća. Uz rijeke Savu i Kupu tu se nalaze i neke manje rijeke kao što su Odra i Lonja. Upravo ta omeđenost rijekama Sisku je dala izvrsnu obrambenu moć kao i pogodne uvjete za trgovinu i promet.³⁵

Problem položaja srednjovjekovnog Siska javlja se zbog nedostatka pisanih izvora iz srednjeg vijeka. Jedan od razloga je dolazak Slavena i provala Avara na ovo područje, zbog čega se postavlja pitanje o kontinuitetu naseljenosti, njegovom obliku, položaju i intenzitetu. Arheološki materijal koji je analiziran upućuje na činjenicu da se život u Sisku u ranom srednjem vijeku ipak odvija, ali na užem području u odnosu na antičku *Sisciju*.³⁶

Prema H. Gračaninu i G. Bilogriviću postoji više teorija o lokaciji ranosrednjovjekovnog Siska. Jedna od takvih teorija govori da se glavnina grad zapravo prebacuje na suprotnu stranu Kupe kako bi dobili na prirodnoj fortifikaciji koju rijeka Kupa pruža. Ta lokacija je mjesto današnjeg Pogorelca. H. Gračaninu i G. Bilogriviću dalje u svojem radu analiziraju teoriju o mogućem preseljenju grada na mjesto današnjeg Pogorelca te iznose zaključak da je na području Pogorelca zapravo bila samo utvrda koja je omogućavala bolju obranu grada. Ostatci koji se mogu naći na tom području ne mogu poduprijeti tu teoriju. Naime, Pogorelac je mjesto gdje se nalazi antička nekropola te se vjeruje da je i srednjovjekovno stanovništvo koristilo tu nekropolu za vlastite pokope. H. Gračanin i G. Bilogrivić dalje u svome radu iznose još jednu teoriju za koju se najviše zalažu. Teorija govori kako se život zapravo ne pomiče iz grada nego se sužava na određeni dio postojećeg antičkog grada. Tu teoriju podupiru nalazima arheološkog materijala te njihovoj učestalosti na određenim područjima. Za konkretan primjer uzimaju keramičke posude koje potvrđuju naseljenost ranosrednjovjekovnog Siska, ali na užem području antičke *Siscie*. Taj uži dio koji naseljava ranosrednjovjekovno stanovništvo obuhvaća središnji i južni dio antičke *Siscie* (Slika 10. i 11). Isto tako H. Gračanin i G. Bilogrivić kažu da

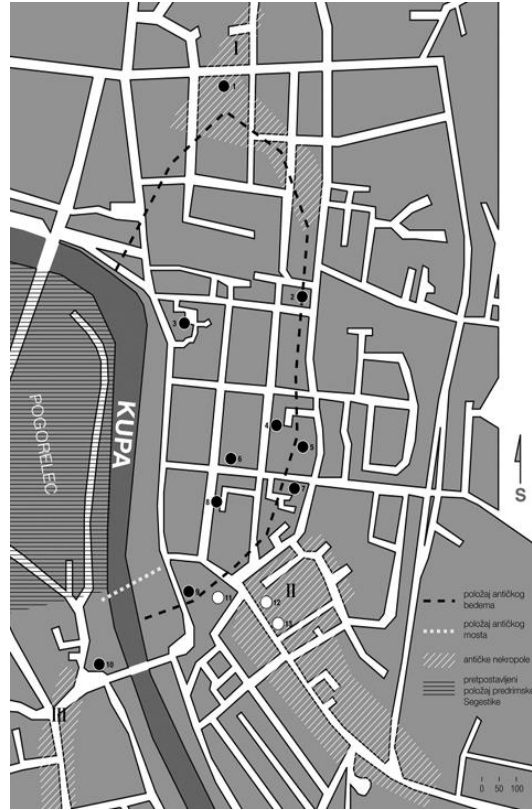
³⁵ A. DURMAN, 1992, 117-131.

³⁶ H. GRAČANIN, G. BILOGRIVIĆ, 2014, 1-26.

je Sisak u srednjem vijeku najvjerojatnije imao i opkop, nasip i palisade poput tipičnog ranoslavenskog gradišta, čime bi mogao opravdati naziv *civitas* u franačkim izvorima.³⁷

Slika 10: Sisak iz zraka s označenim rimskim dijelom (WEBGIS PREGLEDNIK, 2023.)

Slika 11: Post-rimska Siscia i srednjovjekovna nalazišta (crni krugovi: 4-5. st., bijeli krugovi: 6-10. st.) (H. GRAČANIN, G. BILOGRIVIĆ, 2014, 25.)

3.2.2 Povijest istraživanja

Kroz povijest na području grada Siska provodila su se brojna arheološka istraživanja. Veliki broj istraživanja i nalaza obuhvaća prapovijesni i antički dio, dok je u manjini istražen period srednjeg i novog vijeka. U počecima, arheološka istraživanja nisu provedena sustavno niti su kvalitetno dokumentirana. Isto tako, velika količina pokretnih nalaza nađena je slučajno (fragment četverojagodne naušnice³⁸) ili bez konteksta (dvije naušnice naroskanog tipa s tri koljenca³⁹). Tek početkom 2000-ih kreću sustavna istraživanja uz kvalitetniju dokumentaciju.⁴⁰

³⁷ H. GRAČANIN, G. BILOGRIVIĆ, 2014, 19-22.

³⁸ A. HORVAT, 1954, 101.

³⁹ A. HORVAT, 1954, 101.

⁴⁰ H. GRAČANIN, G. BILOGRIVIĆ, 2014, 1-2.

Gotovo svake godine provode se arheološka istraživanja, ali u sklopu građevinskih radova. Istraživanja su zato limitirana zadanim prostorom gradilišta ili su čak i uža. Ono što izostaje iz većine novije literature jest period srednjeg vijeka dok je novi vijek bolje dokumentiran. Za primjer možemo uzeti bilo koji broj Hrvatskog arheološkog godišnjaka u kojem su isključivo nalazi iz antike i novog vijeka. Iznimka je 2016. godina kada se navodi pronalazak četiri kosturna ukopa koji su datirani u 11. st. (Slika 12.).⁴¹

Bez obzira na izostanak informacija o kontekstu ili oskudici nađenih predmeta iz srednjeg vijeka može se reći da ipak ima dovoljno informacija da se potvrdi život u post-rimskoj Sisciji.⁴²

Slika 12: Ukopi iz 11. st. na lokalitetu Holandska kuća-dvorište (HOLANDSKA KUĆA – DVORIŠTE, 2016.)

3.2.3 Pokretni nalazi

U Sisku je tijekom godina provedeno više arheoloških istraživanja i rezultat toga su pokretni nalazi koji pomažu da se upotpuni slika Siska u srednjem vijeku. Godine 1954. Anđela Horvat je u radu o ranosrednjovjekovnom Sisku istaknula oskudnost nalaza koji imaju iznimnu važnost bez obzira na nedostatak konteksta. Te se nalaze može razvrstati u pet grupa: crkvena plastika, keramički ulomci, nakit, novac i ukopi.⁴³

Josip Brunšmid, u radu Kameni spomenici hrvatskoga narodnoga muzeja u Zagrebu, navodi pet kamenih ulomaka s pleternom ornamentikom koji su možda iz Siska. Nažalost, za samo jedan ulomak je siguran da pripada srednjovjekovnom Sisku i samo će o njemu biti govora (Slika 13.). Riječ je o ulomku pluteja ukrašenog troprutim prepletom koji je datiran od 9. do 12. stoljeća. On je važan dio povijesti koji je pronađen na ovim prostorima jer potvrđuje kulturnu

⁴¹ I. BAĆANI, 2017, 334-335.

⁴² A. HORVAT, 1954, 93-104.

⁴³ A. HORVAT, 1954, 97.

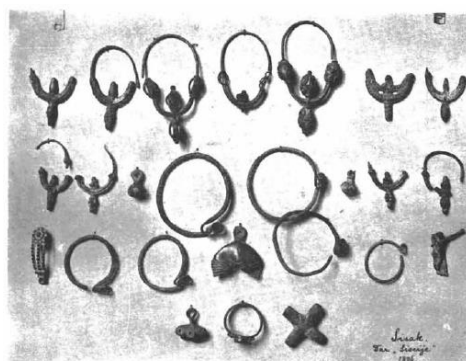
povezanost Panonske Hrvatske s Dalmatinskom Hrvatskom, ali i širim prostorom, poput Slovenije i Ugarske.⁴⁴

Među nalazima nakita spominju se privjesci, prstenje, naušnice i karičice (Slika 14.). Privjesci i prstenje pripadaju bjelobrdskoj kulturi, a karičice sljepoočničarke u obliku slova „S“ pripisane su Slavenima. Pronađeni novac je ugarski i datiran je u 11. stoljeće.⁴⁵

Keramika je iznimno jednostavnog oblika i ukrašavanja. Govori se o posudama koje su isključivo bile rađene bez lončarskog kola (Slika 15.), ali ima i primjera izrađenih na lončarskom kolu (Slika 16.). Ukrašene su s vanjske strane u pet redova s valovitim linijama i na dnu se nalazi znak nepravilnog četverokuta te se datiraju u 9. i 10. stoljeće.⁴⁶

Slika 13: Ulomak pluteja s troprutim prepletom (A. HORVAT, 1954.)

Slika 14: Raznovrsne naušnice nađene u Sisku (A. HORVAT, 1954.)

Slika 15: Posuda izrađena bez lončarskog kola (A. HORVAT, 1954.)

Slika 16: Posuda izrađena na lončarskom kolu (A. HORVAT, 1954.)

⁴⁴ J. BRUNŠMID, 1912, 137-138; A. HORVAT, 1954, 97-99.

⁴⁵ A. HORVAT, 1954, 99.

⁴⁶ A. HORVAT, 1954, 102.

3.3 Petrinja

3.3.1 Položaj

Da bi se razumjelo stanje Petrinje u srednjem i novom vijeku, najprije treba razumjeti njen položaj i kako se on mijenjao kroz povijest. S obzirom na promjene položaja Petrinje u ovom razdoblju, treba govoriti o Staroj i Novoj Petrinji. Stara Petrinja se u srednjem vijeku nalazila nešto južnije od današnje (Slika 17.). Naime, Stara Petrinja nalazila se na brijegu zvanom Gradina pokraj sela Jabukovca koje se danas nalazi desetak kilometara južnije (Slika 18.). Zbog navedenog Stara Petrinja ne bi ulazila u opseg ovog rada, no promjena njenog položaja pruža uvid u nemirnu prošlost ovog kraja.⁴⁷ Provalom Osmanlija i osvajanjem Stare Petrinje kod Jabukovca krajem 16. stoljeća počinje izgradnja Nove Petrinje na mjestu današnje. Godine 1593. Hasan-paša Predojević odlučuje graditi utvrđeni grad na utoku Petrinjčice u Kupu kako bi osigurao svoju vlast na ovom području. Izgradnjom Doma kulture 1941. godine pronađena je brojna arhitektonska građa koja je dala uvid gdje se nalazila Nova Petrinja (Slika 19. i 20.).⁴⁸

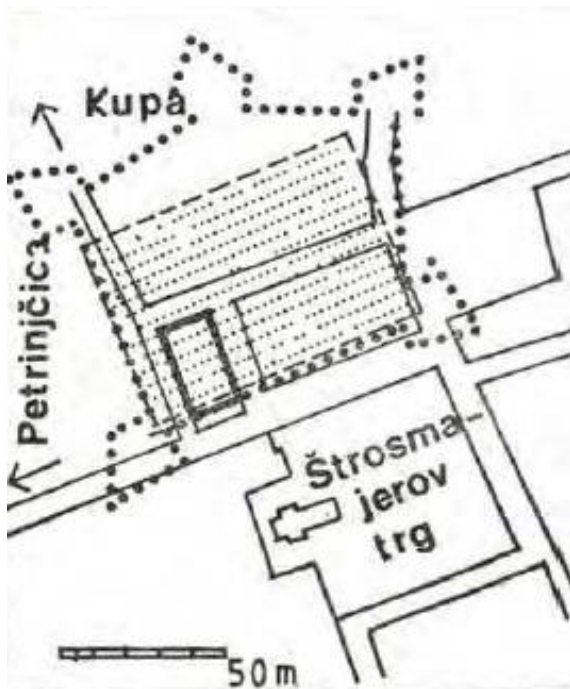
Slika 17: Prikaz smještaja Stare (B) i Nove (A) Petrinje (Google Maps, 2023.)

Slika 18: Jabukovac, položaj srednjovjekovne Petrinje (F. ŠKILJAN, 2008, 25.)

⁴⁷ F. ŠKILJAN, 2008, 24-25

⁴⁸ M. KRUIHEK, Z. HORVAT, 1986, 175.

Slika 19: Približna pozicija turske tvrđave, debelom linijom označen Dom kulture (M. KRUHEK, Z. HORVAT, 1986, 175.)

Slika 20: Pozicija turske tvrđave, A - Strossmajerov trg, B - Dom kulture, C – Petrinjčica (PETRINJA-CROATIA, 2023.)

3.3.2 Povijest grada

Stara Petrinja bila je slobodni kraljevski grad, a taj je status stekla već u prvoj polovici 13. stoljeća. Starom Petrinjom vladali su Gisingovci sve do prve polovice 14. stoljeća kada njome nakratko vlada Ladislav II. pa prelazi u vladavinu Babonića. U 15. stoljeću Petrinja se nalazi pod upravom zagrebačkog Kaptola sve do provala Osmanlija u 16. stoljeću kada Stara Petrinja ostaje znatno opljačkana. Provalom Osmanlija stanovništvo napušta Staru Petrinju i počinje druga faza odnosno prevlast Osmanlija nad ovim područjem i izgradnja Nove Petrinje.⁴⁹

Hasan-paša Predojević je 1593. godine organizirao veliki broj majstora i radne snage koja će podići utvrđeni grad kojim će osigurati svoju vlast na ovom području. Grad je podignut u rekordnom vremenu od tri tjedna (Slika 21.). Ubrzo nakon izgradnje grada 1594. godine organizira se velika ofenziva od strane hrvatske i njemačke vojske te su Osmanlije istjerani iz Petrinje, Siska, Hrastovice i Gore. Idućeg mjeseca Petrinja opet pada pod osmansku vlast da bi 1595. ponovno hrvatska i njemačka vojska oslobodila Petrinju i okolicu. U povlačenjima, Osmanlije su grad srušili i zapalili. Sljedeće godine počela je obnova Petrinje, ali u bolje

⁴⁹ F. ŠKILJAN, 2008, 24-25.

utvrđenom i dograđenom smislu pa se tako 1597. godine donosi odluka o izgradnji utvrde odnosno Husarvara nasuprot obnovljene Nove Petrinje koja bi služila za smještaj hrvatskog konjaništva ili husara. Husarvar je zapravo bio mostobran petrinjske tvrđave sudeći po arhitekturi same građevine.⁵⁰

Slika 21: Ilustracija Turske Petrinje (I. GOLEC, 2021.)

3.3.3 Povijest istraživanja

Ostatke temelja Nove Petrinje pronalazilo se uglavnom radovima vodovoda, kanalizacije i željeznice u periodu od 1901. do 1926. godine. Godine 1941. započinje se graditi Dom kulture te se prilikom radova pronašao niz drvene arhitektonske građe – hrastovi stupovi, piloti, balvani i drugi, uz popratne pokretne nalaze kao što su topovske kugle, dijelovi oružja, čavli, cijevi za vodovod i kanalizaciju od šupljih balvana, rimske opeke i slično. Radove je nadzirao Egon Steinmann te je na temelju pronađenih arhitektonskih elemenata zaključio da se najvjerojatnije radi o fazi tvrđave nakon obnove Nove Petrinje odnosno kršćanske Petrinje i da su drveni piloni potvrda o naselju koje se gradilo na močvarnom zemljištu.

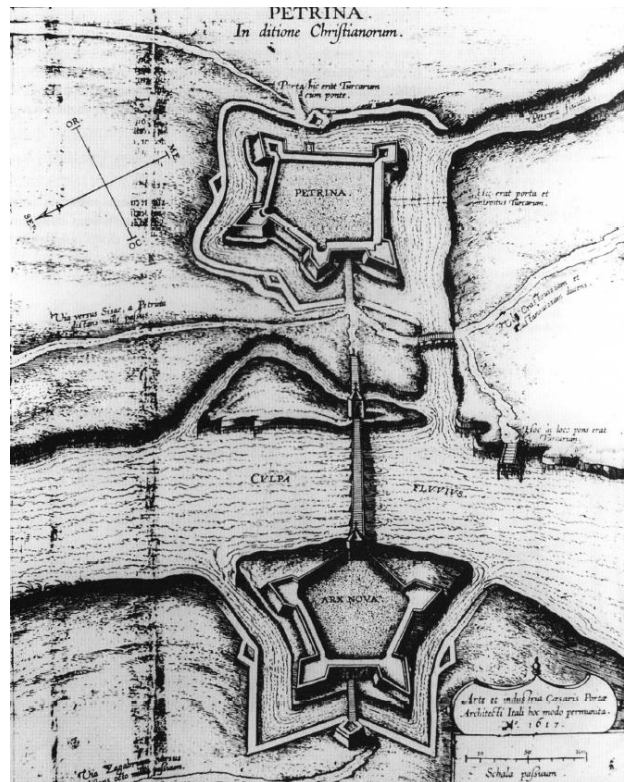
⁵⁰ M. KRUIHEK, Z. HORVAT, 1986, 175.

3.3.4 Arhitektonski ostatci

Iako se zna gdje su stajali Stara Petrinja, Nova Petrinja i Husarvar postoji jako malo ili praktički ništa od vidljivih arhitektonskih elemenata. Turska Nova Petrinja građena je od drveta i zemlje. Utvrda je bila četvrtastog oblika u tlocrtu s kulama na svakom uglu te dva ulaza. Utvrda je bila zaštićena iskopanim jarkom kojeg je ispunjavala Petrinjčica, a opasavao je utvrdu u punom krugu (Slika 22.). Nasuprot Nove Petrinje nalazio se Husarvar koji je u tlocrtu identičan kršćanskoj Novoj Petrinji nakon obnove od Osmanlija (Slika 22.). Konkretno arhitektonske građevinske elemente nalazimo prilikom izgradnje Doma kulture. Ti elementi su već spomenuti dijelovi nosive konstrukcije grada, odnosno stupova, pilota, dijelovi vodovoda i kanalizacije. Ostale dijelove utvrde poput bastiona nisu pronađeni s obzirom na to da se opasnost od Osmanlija smanjila te se stanovništvo širilo, a bedemi Petrinje su srušeni.⁵¹

Slika 22: Turska Petrinja (F. ŠKILJAN, 2008, 30.)

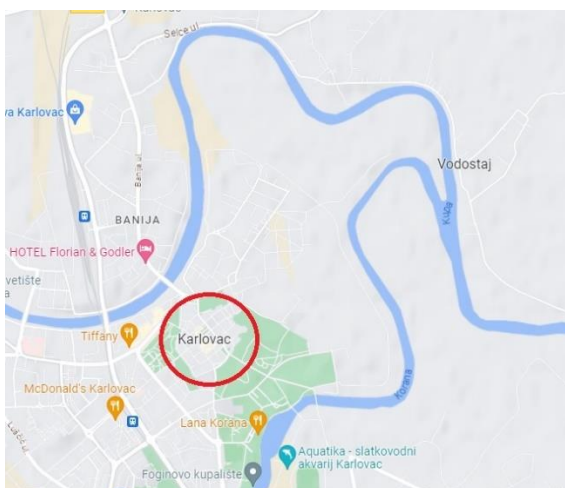
Slika 23: Plan obnove Petrinje (A. ŽMEGAČ, 2000, 141.)

⁵¹ M. KRUHEK, Z. HORVAT, 1986, 175-176.

3.4 Karlovac

3.4.1 Položaj

Utvrda Karlovac smještena je između četiri rijeke te je danas dio grada Karlovca. Te rijeke su Kupa, Korana, Mrežnica i Dobra. Točnija pozicija utvrde je nešto zapadnije od utoka Korane u Kupu, odnosno na poziciji između dvije rijeke (Slika 24. i 25.). Utvrda Karlovac podignuta je na granici goričke i podgorske županije, no zbog smještaja na desnoj obali rijeke Kupe pripadala je goričkoj županiji. Zbog svojeg položaja među četiri rijeke, područje je prije gradnje utvrde bilo iznimno močvarno i sklono poplavama što će se kasnije odraziti na građevinske projekte. Podignut je u blizini srednjovjekovne utvrde Dubovac o kojem će više biti riječ kasnije. Uz Karlovac i Dubovac, trebala je postojati još jedna utvrda na mjestu današnjeg Orlovca koja zbog vremenskih neprilika nikad nije dovršena.⁵²

Slika 24: Položaj utvrde Karlovac (Google Maps, 2023.)

Slika 25: Utvrda Karlovac iz zraka (M. BAKIĆ, 2017.)

3.4.2 Povijest utvrde

Zbog velike prijetnje koju su Osmanlije predstavljale na ovom području bilo je potrebno osigurati obranu koja bi pružala zaštitu za plemićke posjede i lokalno stanovništvo. Tako je 1553. godine krajiški kapetan Ivan Ugnand iznio prijedlog o gradnji nove utvrde u Krajini. Trebalo je proći punih 25 godina dok se nije održao sabor u Brucku 1578. godine i napokon donijela odluka o izgradnji. Odluka je donesena, ali je Hrvatska u to vrijeme dobrim dijelom

⁵² R. LOPAŠIĆ, 1879, 22-23.

bila pljačkana i uništavana od strane Osmanlija i ostalih među plemićkim sukobima za prevlast. Političke i vremenske nepogode koje su zahvaćale ovaj kraj dodatno su otežale brzu i efikasnu izgradnju ne tako jednostavne utvrde-grada. Nova utvrda je trebala pružati smještaj i obranu za stanovništvo koje zapravo ne postoji na tome mjestu osim obližnjeg Dubovca i ostalih sela.⁵³

Gradnja utvrde je odgođena do 1579. godine te su pripreme trajale nekoliko mjeseci. Močvarno područje i općenito loši građevinski uvjeti, kao na primjer nečista voda za piće i prijetnja Osmanlija, otežavali su napredak radova. Da bi građevinare osigurali od opasnosti Osmanlija, sukladno izgradnji karlovačke utvrde, utvrđivali su se i ostali objekti od Karlovca do Petrove gore. Unatoč nepogodama koje su zahvatile radnike, utvrda je bila spremna već iduće godine, barem za prvu potrebu. Tako je prvih godina izgrađena oružarnica, turanj za pohranu praha, riznica i pekara za hranu, dvor u kojemu su bili generali i na kraju bolnica. Od 1582. do 1589. kopani su jarci koji opasavaju grad, a Karlovac je dobio šest bastiona te svaki nosi ime pokrajine ili vojvoda koji su pripomogli u izgradnji (Slika 26.).⁵⁴

Nakon što je grad-utvrda podignuta, trebalo je naseliti grad. Tako je zbog pritiska Osmanlija na okolna područja, ali i privlačnosti novopodignutog grada, ubrzo naseljen grad Karlovac. Prvo ga je naselilo pučanstvo iz obližnjeg Dubovca, a kasnije ostali. U gradu je stanovništvo bilo izričito vojnog karaktera zbog povlastica koje su uživali mještani kao na primjer mjesto stanovanja, zemljište, povremeni organizirani sajmovi i sigurnost, a zauzvrat je stanovništvo branilo utvrdu te se tako broj stanovnika ubrzo povećao.⁵⁵

Karlovac je tako postao dobro utvrđen i opremljen grad koji Osmanlije nikada nisu zauzeli. Prvi napad Osmanlija odigrao se 1594. godine no bez uspjeha. U godinama od 1598. do 1627. odigrala su se još četiri napada na Karlovac, ali bez uspjeha.⁵⁶

Karlovac je uz brojne političke nemire također bio izložen brojnim nepogodama kao što su to požari i potresi. Prvi požar nastao je 1585. godine u kojem je nastradalo 14 kuća. Nastanak požara bilo je teško za izbjeći pošto je većina kuća bila izgrađena od drveta, pa se tako organizira vatrogasni red i akcija čišćenja dimnjaka. Sve to je zapravo bilo uzalud pošto se 1594. godine dogodio požar koji je progutao čitav grad. Nakon požara organizirala se novčana pomoć kako bi se grad obnovio zajedno s bedemima i ostalim elementima. Nakon požara

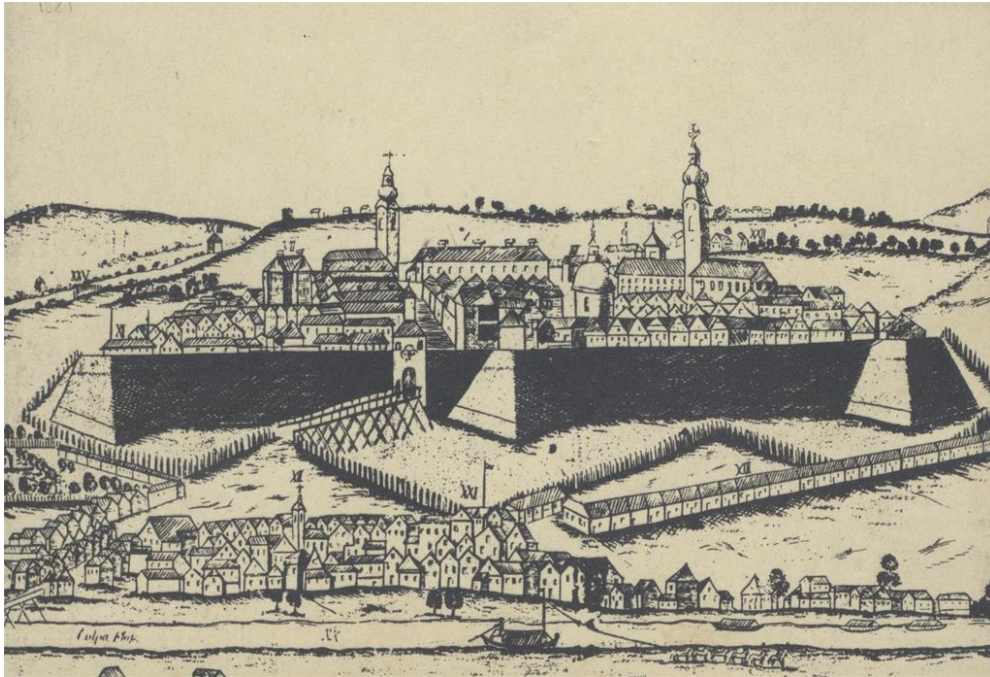
⁵³ M. KRUIEK, 1978-1979, 49-61.

⁵⁴ R. LOPAŠIĆ, 1879, 23-26.

⁵⁵ R. LOPAŠIĆ, 1879, 28-30.

⁵⁶ R. LOPAŠIĆ, 1879, 31.

uslijedili su potresi koji su kroz godine dodatno oštetili bedeme i kuće pa se na mjestu urušenih bedema grade drveni čardaci.⁵⁷

Slika 26: Grad Karlovac nakon izgradnje (KAPELE POSVEĆENE SV. JOSIPU, 2021.)

3.4.3 Povijest istraživanja

Od strane vojnih vlasti u gradu Karlovcu je na prostoru utvrđenja do 1925. godine zabranjena bilo kakva gradnja. Još je krajem 19. stoljeća grad Karlovac nadograđivao bastione. Nakon 1925. polako se zabrana ukida te započinje preobrazba utvrde. U nadolazećim godinama gradi se nekolicina stambenih objekata, trg i željeznička pruga, jarci se isušuju, a bedemi smanjuju što je utjecalo na izgled utvrde.⁵⁸

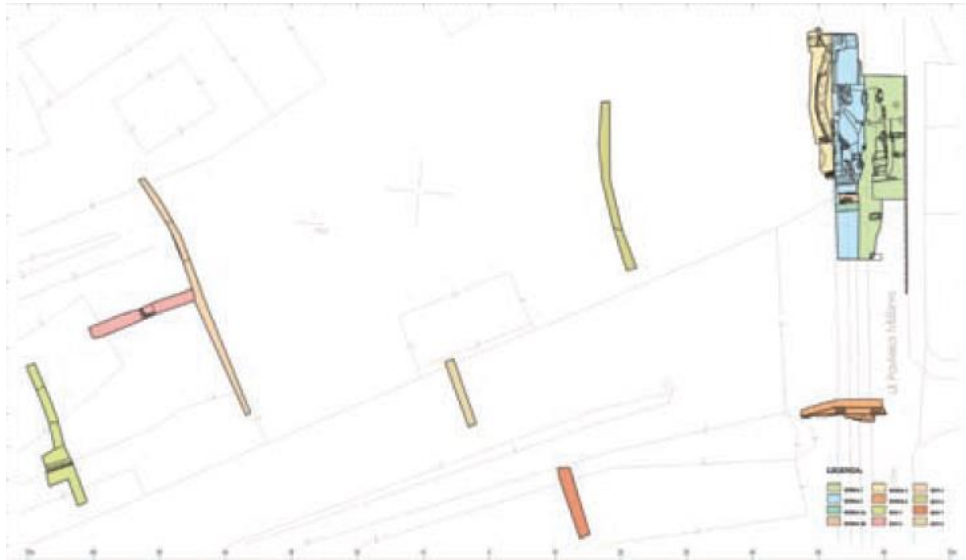
Postavljanjem kanalizacije u samom centru grada nađeni su građevinski ostatci. Radovi su obustavljeni te započinju zaštitna arheološka istraživanja koja traju od 2004. do 2005. godine. Nakon sanacije pronađenih ostataka u centru grada započinju radovi kojima je svrha revitalizacija gradskih bedema. Arheološkim istraživanjima od 2004. do 2005. otvoreno je više sonde te je cilj bio dokumentacija smjera i položaja bedema istočno od Banskih vrata te sjeveroistočnog bastiona (Slika 27.).⁵⁹

⁵⁷ R. LOPAŠIĆ, 1879, 32.

⁵⁸ D. KRAJNIK, 2007, 44-53.

⁵⁹ N. KOVAČEVIĆ, D. ŠUŠNJIĆ, 2006, 184-187.

Nastavak radova revitalizacije karlovačkih bedema odvija se tek 2009. godine. Cilj ove kampanje bilo je utvrditi što veći dio bedema, bastiona i ostalih elemenata utvrde. Radovi su bili obustavljeni više puta. Uzrok zastoju su vremenske nepogode, ali i pronalazak masovne grobnice iz Drugog svjetskog rata.⁶⁰

Slika 27: Označene istražene sonde u kampanji od 2004. do 2005. godine. (N. KOVAČEVIĆ, D. ŠUŠNJIĆ, 2006, 185.)

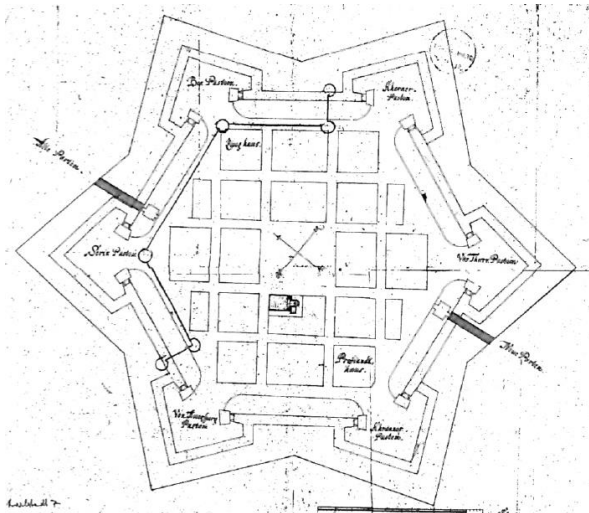
3.4.4 Arhitektonski ostatci

Karlovac nosi više naziva, grad-utvrda, bastionska tvrđava ili zvijezda (Slika 28.). Grad je dobro poznati građevinski poduhvat na koji se može gledati kao na cjelinu koja je danas zapravo centar grada Karlovca. U počecima životnog vijeka ove utvrde-grada spomenuto je kako je već u prvim godinama izgradnje podignuto više objekata, a svaki je obnašao važnu ulogu. Kasnije se za potrebe naseljavanja tvrđave grade brojne kuće, trg, crkve i ostalo. Nažalost, zbog pretežnog korištenja drveta kao građevnog elementa utvrda je bila sklona požarima, ali i potresima i poplavama.⁶¹ Sve od navedenog, uz učestale ratove, utjecalo je na stanje i očuvanost arhitektonskih elemenata koji su danas većinom zatrpani te na tim ostacima leži dio današnjeg grada Karlovca. Od očuvanih arhitektonskih elemenata imamo dijelove zidova bedema, ali ne u izvornoj visini te se zbog planirane izgradnje unutar i izvan bedema stare utvrde dan danas mogu vidjeti obrisi šesterokrake zvijezde (Slika 29.).⁶²

⁶⁰ T. JERONČIĆ, 2010, 333-335.

⁶¹ R. LOPAŠIĆ, 1879, 26-32.

⁶² T. JERONČIĆ, 2010, 335.

Slika 28: Tlocrt Karlovca iz 1579. godine
(A. ŽMEGAČ, 1995, 85.)

Slika 29: Karlovac iz zraka (B. MORSAN,
2016.)

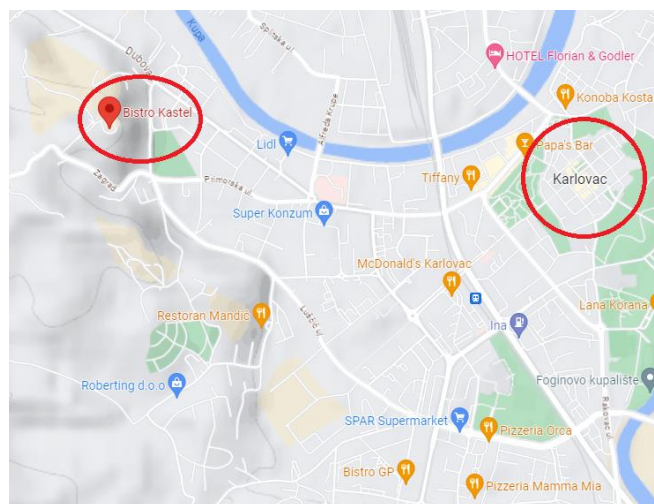
3.5 Stari grad Dubovac

3.5.1 Položaj

Stari grad Dubovac smješten je na samom kraju brijega koji gleda na rijeku Kupu te se nalazi neposredno do nje. Na taj brijeg se danas gleda kao na prapovijesno nalazište odnosno prapovijesni humak (Slika 30.). Ispod utvrđenog naselja odnosno starog grada Dubovca nalazilo se istoimeno trgovište gdje je bio i prijelaz preko rijeke Kupe. Pokraj starog grada kasnije je podignut grad Karlovac u 16. stoljeću pa se tako sav život s tog područja prebacuje na prostor većeg i novonastalog naselja, a Dubovac postaje samo prigradsko naselje (Slika 31.).⁶³ Istočno od utvrde nalazila se crkva sv. Mihovila od koje je danas ostala samo naznaka u konfiguraciji terena. Dubovac ima nepravilni četvrtasti tlocrt s tri kružne kule i jednom četvrtastom branič kulom.⁶⁴

Slika 30: Pogled iz zraka na stari grad Dubovac (OD PETKA, 2020.)

Slika 31: Položaj Dubovca u Karlovcu (Google Maps, 2023.)

3.5.2 Povijest utvrde

Prvi spomena Dubovca veže se uz crkvu kada 1399. godine dobiva svog župnika no obližnja crkva se ne spominje u popisu župa Zagrebačke biskupije Ivana Goričkog iz 1334. godine nego nešto kasnije u drugom izvoru iz 1501. godine. Iz povijesne dokumentacije zaključuje se da je stari grad došao u vlasništvo plemićke obitelji Zudari ili Sudari pri samom kraju 14. st. Naime,

⁶³ Z. ČUČKOVIĆ, L. ČUČKOVIĆ, 2011, 66.

⁶⁴ T. TKALČEC et al., 2011, 74.

povijesni izvori potvrđuju kako je kralj Ladislav Napuljski 1382. godine darovao posjed oko Dubovca plemićkoj obitelji pa sukladno tome i sami dubovački kraj. Godine 1426. jednom ispravom Čupori Moslavački predaju Dubovac u najam Antunu Blagajskom te se tu spominju braća Zudari kao najmodavci. Do promjene vlasnika opet dolazi 1446. godine kada Dubovac dolazi pod najam kneza i bana Stjepana Frankopanskog, a zatim u potpunu vlast knezova Krčkih-Frankopana i tako ostaje sve do 16. stoljeća. U 16. stoljeću prelazi u posjed Zrinskih te je tada Dubovac izložen osmanlijskim napadima. Dubovac u tim osvajanjima ostaje zapaljen i opljačkan te se obnavlja nešto kasnije, a pretpostavlja se da je za obnovu bio odgovoran Bernardin Frankopan. Tada se nadodaju obrambeni zidovi i četverokutna kula. U nešto recentnije vrijeme, odnosno u 19. stoljeću grof Laval Nugent utvrdu preuređuje u romantičarskom stilu da bi se opet samo par desetaka godina kasnije Dubovac preuredio u prijašnjem stilu zbog uništenja u Drugom svjetskom ratu (Slika 32.).⁶⁵

Slika 32: Stari grad Dubovac početkom 20. stoljeća (lijevo) i danas (desno) (D. L. RATKOVIĆ AYDEMIR et al, 2022, 49.)

3.5.3 Povijest istraživanja

Arheološka istraživanja započeta su još 1958. godine kada su se provodila probna sondiranja. Početkom 2000-ih započinju puno češća, temeljitija i zaštitna istraživanja. Prvo pod vodstvom L. i Z. Čučkovića 2001. godine, Gradskog muzeja Karlovac 2004. godine te T. Tkalčec 2009-2010. godine.⁶⁶

⁶⁵ T. TKALČEC et al., 2011, 74-75.

⁶⁶ T. TKALČEC et al., 2011, 75.

Godine 2001. nastavljaju se zaštitna iskopavanja s ciljem sanacije starog grada. U ovoj kampanji iskopan je rov od jugozapadnog zida prema parkiralištu koje se nalazi u neposrednoj blizini starog grada te je tim potezom ustanovljen obrambeni jarak i stariji zid koji se nadovezuje na današnje zidine grada te prati smjer jarka (Slika 33.). Pronađeni su brojni srednjovjekovni nalazi zajedno s mnoštvom prapovijesnih nalaza koji sežu u brončano doba. Osim rova još se radilo na istočnom dijelu dvorišta gdje je pronađena cisterna zajedno s temeljima te se pretpostavlja da je to dio starije romaničke kule koja se nalazila na tome prostoru.⁶⁷

Godine 2004. pod vodstvom Gradskog muzeja Karlovac vodila su se arheološka istraživanja unutar branič-kule i dvorišta utvrde. Istraživanjem branič-kule došlo je do spoznaja o podrumskoj prostoriji te istraživanja više-manje tu staju zbog statičkih problema. Na području dvorišta pronađeni su ostatci iz srednjeg vijeka, ali i antički nalazi. Na dubini od 1 metra pronađeni su ostatci kuća iz ranohalštatskog razdoblja uz brončanodobne ostatke, ali i eneolitičke zemunice. Jedna sonda koja se nalazila na samoj sredini dvorišta otkrila je konstrukciju još jedne cisterne te kružne romaničke kule.⁶⁸

Godine 2008. provodila su se zaštitna istraživanja jer je došlo do potrebe izvođenja drenaže oko jedne od kružnih kula (kula C) kako bi se objekt dodatno sanirao. Utvrđeno je da prije istraženi jarak prolazi ispod kule C te je bio zatrpan slojevima zemlje, keramike, ugljena i životinjskih kostiju (Slika 34.). U jarku je pronađeno puno nalaza srednjovjekovne keramike uz naravno prapovijesne i antičke nalaze koji nisu rijetkost na ovom lokalitetu. Nakon obavljenih radova izvedena je dogovorena drenaža i tim postupkom nisu oštećeni dublji, neistraženi slojevi.⁶⁹

Rezultatom ovih istraživanja može se dati odgovor na pitanje koje se tako često postavlja ne samo za ovaj lokalitet nego i za širu okolicu, a to je „Postoji li ova utvrda i u 13. st.?“. Zbog temeljito odrađenih arheoloških istraživanja sa sigurnošću se može govoriti da je ovaj lokalitet bio aktivan još od prapovijesti pa do dana današnjeg. Dok je u srednjem vijeku sigurno postojalo nekakvo naselje s utvrdom poviše njega zbog pronađenih arhitektonskih konstrukcija, obrambenog jarka, cisterni i naravno pokretnog srednjovjekovnog materijala, što zajedno s pisanim izvorima koji nam upućuju na pozitivan odgovor na spomenuto pitanje.⁷⁰

⁶⁷ T. TKALČEC et al., 2011, 75.

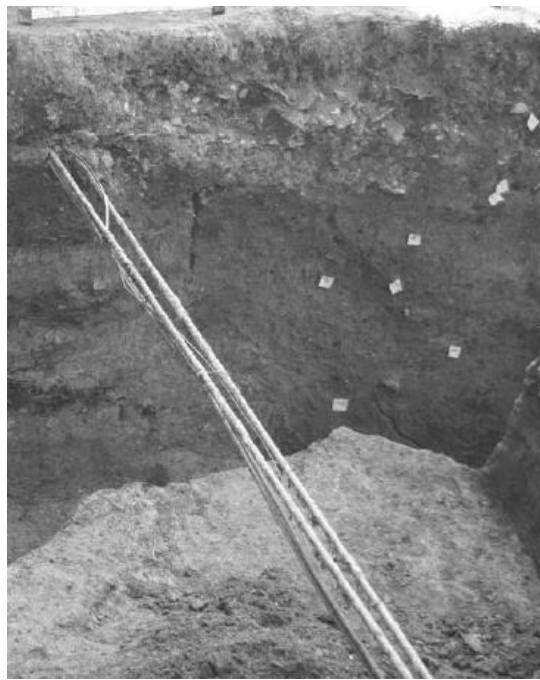
⁶⁸ T. TKALČEC et al., 2011, 75.

⁶⁹ T. TKALČEC et al., 2011, 75.

⁷⁰ T. TKALČEC et al., 2011, 78-79.

Slika 33: Kasnosrednjovjekovni obodni zid s temeljnom stopom (Z. ČUČKOVIĆ, L. ČUČKOVIĆ, 2011, 87.)

Slika 34: Zasip srednjovjekovnog obrambenog jarka (T. TKALČEC et al., 2011, 78.)

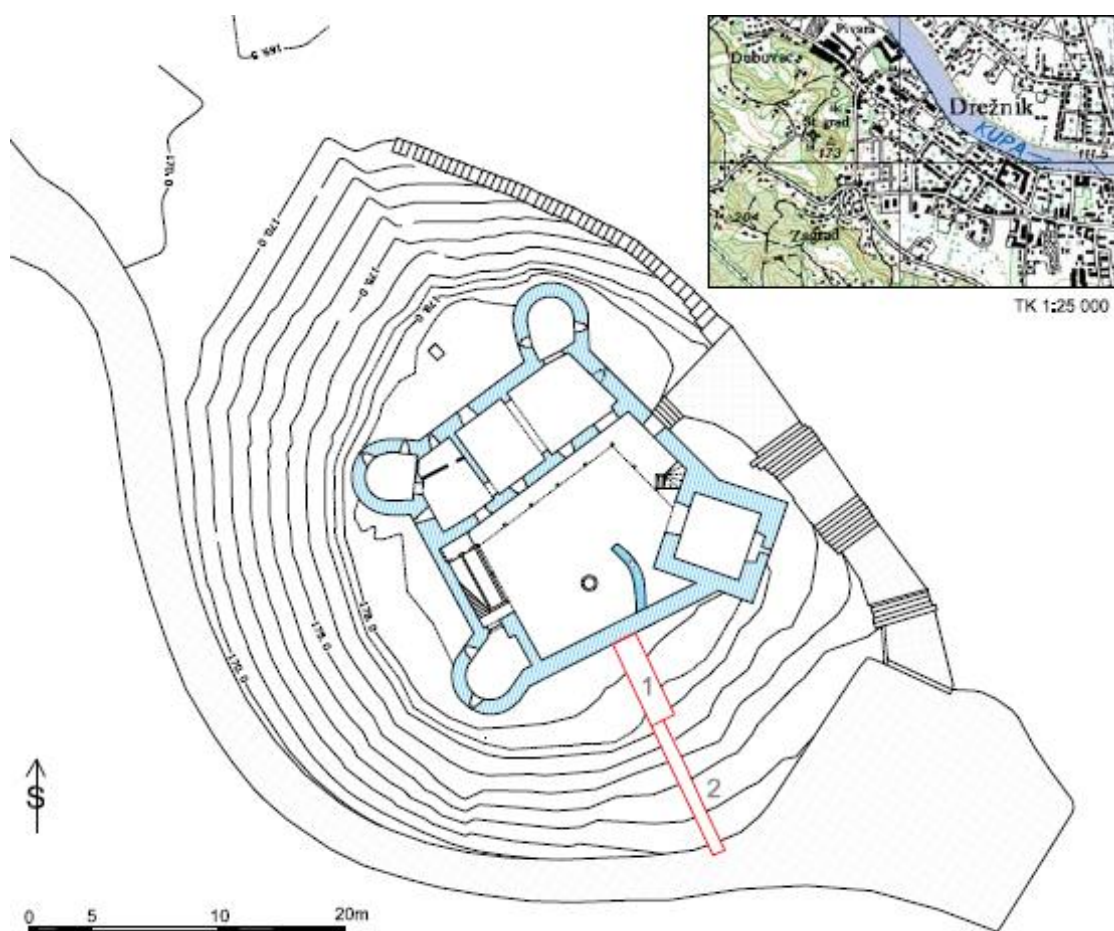
3.5.4 Arhitektonski ostatci

Stari grad Dubovac je utvrda nepravilnog četverokutnog tlocrta s četiri branič-kule na svakom uglu. Od tih kula, tri su okrugle i jedna je četverokutna koja je naknadno izgrađena. Ispod četverokutne kule istraživanjima se utvrdilo da postoji podrumska prostorija. Utvrda je zatvarala otvoreni nenatkriveni dio koji je služio kao dvorište. Okolo utvrde protezao se obrambeni jarak koji je u kasnijim intervencijama u novom vijeku potpuno zatrpan (Slika 35.). Isto tako unutar i izvan utvrde arheološkim iskopavanjima došlo je spoznaja o postojanju dviju cisterni. Iako je sama utvrda iz 16. stoljeća ispod i oko nje pronalaze se arhitektonski elementi koji potvrđuju da se tu nalaze stariji arhitektonski elementi koji sežu u srednji vijek kao na primjer kasnosrednjovjekovni obodni zid i temeljni zid. Uz kulu B pronađen je sustav kanalizacije koji upućuju na postojanje zahoda koji su u odnosu s elementima iz novog vijeka. Prema tome može se zaključiti da su se neki elementi prilikom pregradnje jednostavno srušili dok su drugi uklopljeni u noviju arhitekturu.⁷¹

Ti stariji elementi odnosno zidovi su građeni od lomljenog nepravilnog kamena, učvršćeni su mortom te su sezali u čvrsto tlo. Prilikom gradnje zida presjekao se glineni prapovijesni sloj te

⁷¹ T. TKALČEC et al., 2011, 74-80.

je oštećen brončanodobni objekt.⁷² Prema Z. i L. Čučkoviću dolazi do problema datiranja kasnosrednjovjekovnog zida. Naime, veliki dio zida je recikliran za izgradnju novog objekta pa se mogu vidjeti nedostaci kamene građe i zaključuje se da je tlocrt srednjovjekovne utvrde bio dosta različit od novovjekovne utvrde kakva je danas vidljiva. Isto tako, spominju mogućnost da je zapravo taj zid konstrukcija iz rimskog doba zbog pokretnog materijala koji odgovara tom periodu.⁷³

Slika 35: Topografski snimak Dubovca (Z. ČUČKOVIĆ, L. ČUČKOVIĆ, 2011, 66.)

⁷² T. TKALČEC et al., 2011, 77.

⁷³ Z. ČUČKOVIĆ, L. ČUČKOVIĆ, 2011, 86-87.

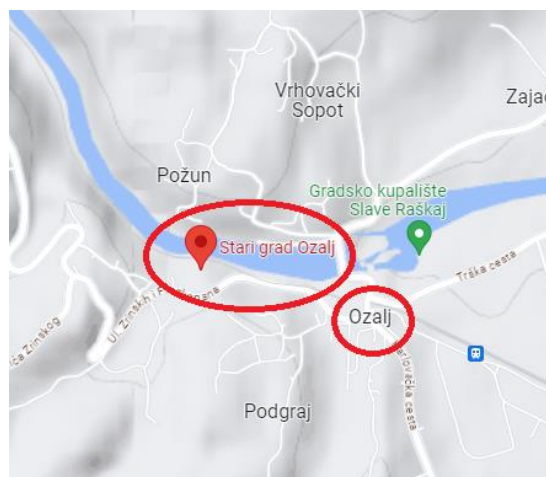
3.6 Stari grad Ozalj

3.6.1 Položaj

Stari grad Ozalj nalazi se u Karlovačkoj županiji na jugozapadnome dijelu u istoimenom gradu Ozlju (Slika 37.). Smješten je tik do rijeke Kupe na samom vrhu kamene stijene koja stoji uz desnu obalu rijeke. Položaj koji je zauzimala utvrda može se smatrati jako povoljnim. Položaj je bio lako branjiv zbog prirodnih atributa kao što su visina terena na kojoj se utvrda nalazi, preglednosti okolnog područja i samog toka rijeke Kupe koja je pružala dodatnu zaštitu (Slika 36.). Položaj je također bio povoljan iz komunikacijskih razloga. Utvrda je čuvala bitan prijelaz preko rijeke, a nalazila se na starom komunikacijskom putu koji je spajao sjevernu Italiju sa savsko-dravskim međuriječjem. Tako možemo reći za ovu utvrdu da je klasičan primjer vještog iskorištavanja geostrateškog položaja.⁷⁴

Slika 36: Stari grad Ozalj iz zraka (OZALJ, 2022.)

Slika 37: Položaj starog grada u Ozlju (Google Maps, 2023.)

3.6.2 Povijest utvrde

Stari grad Ozalj smješten je na ostacima neolitskog naselja koje seže u kraj 4. i početak 5. tisućljeća prije Krista, a na istom mjestu u kasno antičko vrijeme sagrađena je utvrda, čije se ime spominje u pisanim izvorima – Azelija.⁷⁵

⁷⁴ K. REGAN, 2008, 65-66.

⁷⁵ K. REGAN, 2008, 60.

Sigurno je da život u Ozlju traje do 9. stoljeća odnosno do vremena kada Ozalj i praktički cijela Donja Panonija dolaze pod upravu cara Karla I. Velikog. Arheološki podatci koji potvrđuju ovaj horizont su nalazi karolinške ostruge iz 10. stoljeća i donji dijelovi polukružnog obrambenog zida. Obrambeni zid može se čak datirati u vrijeme kneza Ljudevita Posavskog, kao produkt njegove izgradnje zida u obrani protiv franačke vlasti.⁷⁶

Nakon neuspjeha Ljudevita Posavskog, Stari grad Ozalj često mijenja vlast. Godine 1091. kralj Ladislav I. Arpadović osvaja veći dio Hrvatske te Hrvatsku dijeli na više županija i tada se Ozalj nalazi u sklopu Goričke županije. U razvijenom srednjem vijeku Ozalj dolazi u posjed knezova Babonića. U njihovom posjedu ostaje do 1327. godine. Kasnije, za vrijeme vladavine Sigismunda Luksemburgovca, Ozalj dolazi pod vlast Frankopana (Slika 38.).⁷⁷

Nedugo nakon smrti Nikole IV. Frankopana došlo je do podjele njegovih posjeda između njegovih sinova. Obiteljski spor između Frankopana i Zrinskih koji je trajao više godina, konačno je završen predajom Ozlja, Dubovca, Grobnika i ostalih u ruke Nikole IV. Zrinskog (Slika 39.).⁷⁸

Slika 38: Grb obitelji Frankopan (GRB KNEZOVA FRANKOPANA, 2023.)

Slika 39: Grb obitelji Zrinski (M. ALIĆ, 2023.)

⁷⁶ K. REGAN, 2008, 60-61.

⁷⁷ K. REGAN, 2008, 61-62.

⁷⁸ K. REGAN, 2008, 60-63.

3.6.3 Povijest istraživanja

Prvi koji je pisao o Starom gradu Ozlju bio je Ivan Kukuljević Sakcinski. Pisao je o utvrdama i njihovim vlasnicima od 13. stoljeća. Najdetaljnije je povijest Ozlja obradio Emil Laszowski koji o njemu objavljuje nekoliko radova od 1929. do 1935. godine. Prvi tlocrt Starog grada je načinio i objavio Gjuro Szabo.⁷⁹

Drugi svjetski rat označavao je promjenu u istraživanju Ozlja. Zbog loše uprave Italije i komunističkog jugoslavenskog režima došlo je do velikih oštećenja utvrde pa je to potaklo Tihomila Stahuljka 1952. godine da napravi prvi stručni pregled građevinskog stanja. Tim stručnim pregledom potaknuti su i drugi konzervatori i arheolozi na djelovanje. Godine 1991. provode se sustavna arheološka istraživanja pod vodstvom Laze Čučkovića, Tihomile Težak-Gregl i Branke Stergar.⁸⁰ Jedan od posljednjih istraživača ovog lokaliteta je Zorislav Horvat koji tijekom 1990-ih i 2000-ih objavljuje niz članaka vezanih za srednjovjekovnu arhitekturu, a u njima dijelove ozaljskog kompleksa.⁸¹

3.6.4 Arhitektonski ostatci

Stari grad Ozalj tipičan je primjer utvrđenog plemićkog grada. K. Regan ga je podijelio na četiri dijela: ranosrednjovjekovnu, unutrašnju i vanjsku utvrdu te žitnicu (Slika 45.). Na prvi pogled odmah se može razaznati da ovaj kompleks ima nekoliko faza izgradnje iz više stoljeća ovisno o promjeni vojnih okolnosti te materijalnoj mogućnosti pojedinih gospodara. Utvrda je građena od grubo obrađenog kamena i opeke, dorađena je i pregrađena više puta ovisno o problemima koji su se javljali tijekom njezinog postojanja kao što su potresi, slijeganje tla ili općenita oštećenja na građevini kao što su na primjer pukotine u zidovima uzrokovane prije spomenutim vremenskim nepogodama ili ratovanjem.⁸²

Najstariji pronađeni arhitektonski element Starog grada Ozlja može se pripisati ulaznim vratima koja su datirana u 10. stoljeće. Od ulaznih vrata ostao je samo prag (Slika 40.).⁸³ Od stambene arhitektonske građe u Starom gradu Ozlju imamo veliki palas koji je zatvarao unutrašnje dvorište. U stambenom kompleksu palasa također se nalazi, trijem s arkadama, mala kapela u

⁷⁹ K. REGAN, 2008, 46-47.

⁸⁰ K. REGAN, 2008, 46-49.

⁸¹ Z. HORVAT, 2009, 265-267.

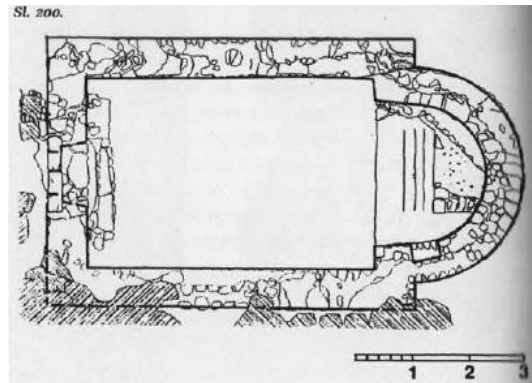
⁸² K. REGAN, 2008, 68-69.

⁸³ Z. HORVAT, 2014, 72.

prizemlju, i romanička branič kula (Slika 41.). Prostorije 1. i 2. kata palasa služile su u stambene svrhe.⁸⁴

Slika 40: Predromanički zid s ulaznim vratima (K. REGAN, 2008, 71.)

Slika 41: Tlocrt romaničke kapelice (Z: HORVAT, 2014, 174.)

Što se tiče očuvanosti arhitekture obrambene namjene, ovdje se mogu izdvojiti tri kule. Najstarija od njih je Babonić-kula (Slika 42.). Kula je trapezoidnog tlocrta građena na dva kata od nepravilnog lomljenog kamena. Druga je nazvana Trška kula, potkovičastog je tlocrta te je podijeljena vijencima na viši i niži dio. (Slika 43.). Treća je kula u sklopu sakralne građevine odnosno kula gradske kapele.⁸⁵

Slika 42: Babonić kula (K. REGAN, 2008, 82.)

Slika 43: Trška kula (K. REGAN, 2008, 84.)

Vanjska utvrda sastoji se od šest kula polukružnog tlocrta zajedno s obrambenim zidom koji zatvara cijelu utvrdu sa sve četiri strane te čini nepravilan ovalan oblik. Najbolje sačuvani dio ove utvrde je vanjska kula odnosno vanjski kompleks, a sastoji se od mosta, ulazne kule,

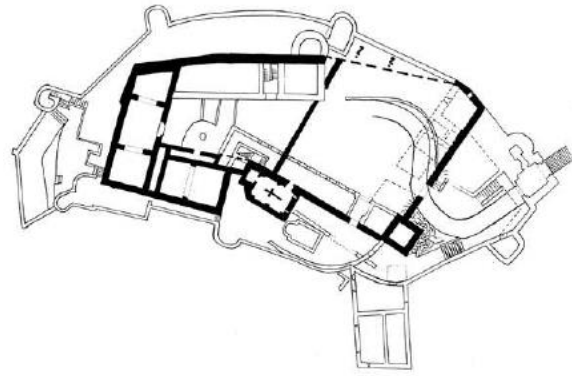
⁸⁴ Z. HORVAT, 2014, 147-148.

⁸⁵ Z. HORVAT, 1999, 171.

utvrđenog potpornog stupa i dvije kule polukružnog tlocrta (Slika 44.). Most koji se danas tu nalazi je suvremeni, ali je prije na tome mjesto postojao pokretni most. U početku most je bio samo obična daska no razvojem tehnika za osvajanje utvrda dolazi do razvoja ulaznog kompleksa. Tako je most postao pokretni, čvršći i masivniji. Kopanjem se proširuje jama koju premošćuje most i nadodaje mu se potporni stup.⁸⁶

Slika 40: Ulazni kompleks (K. REGAN, 2008, 90.)

Slika 41: Stari grad Ozalj tlocrt (K. REGAN, 2008, 101.)

⁸⁶ Z. HORVAT, 2014, 221-222.

3.7 Ostale utvrde

Kako bi se upotpunila cjelokupna slika srednjovjekovnih i ranonovovjekovnih utvrda oko Kupe, ovdje je potrebno navesti i one manje utvrde o kojima se ne zna puno osim njihovog položaja i nešto povijesnih podataka o njihovoj ulozi ili izgradnji. Uglavnom, takve su utvrde loše očuvane i u derutnom stanju te se arheološka istraživanja ili konzervatorska djelovanja uopće ne provode ili su poduzeta u manjem opsegu. Utvrde se u nastavku nižu počevši od utoka Kupe u Savu uzvodno.⁸⁷

3.7.1 Drenčina

Godine 1584. Hrvatski sabor donosi odluku da treba podići kulu na prijelazu preko Kupe u Drenčini nedaleko od Siska. Gradnju je osigurao Zagrebački kaptol, osigurana je radna snaga i materijal te se kula podiže u kratkom vremenu. Kula je bila zidana, peterokutna, prostrana i široka. Dolaskom Osmanlija i Hasan-paše, 1593. godine kula je stradala u osvajanjima te je ponovno obnavljana. Kula je u sebi sadržavala manju posadu od pet stražara, četiri čuvara, topnika i kaštelana, dok je naoružanje bilo sljedeće: 22 puške bradatice, 3 mužara za uzbunu te 4 falkoneta odnosno mala topa. Konačna sudbina kule je nepoznanica, ali se iz izvora zna da u Drenčini postoje dvije utvrde, jedna u Gornjoj druga u Donjoj Drenčini čiji je točan položaj nepoznat.⁸⁸

3.7.2 Letovanić

Letovanić je zapravo bio kaštel građen od drveta uz koji je bila smještena palanka. Bio je na glasu kao jaki kaštel te je ostao u službi i nakon 18. stoljeća kada većina drugih utvrda propada. Prvu utvrdu na ovom mjestu sagradio je Franjo Frankopan 1560. godine te se nalazi još jedan spomen Letovanića, a to je raspored stražara po utverdama uz Kupu gdje Letovanić dobiva 50 stražara. Danas na mjestu gdje se nalazio kaštel od ostataka nema ništa iako mještani znaju gdje je bio stari grad.⁸⁹

3.7.3 Stankovac i Španov-grad

Iz usmene predaje stanovnika Berkiševine poznato je da se preko Kupe, uz samu obalu, nalazi kula Stankovac te da su se prije mogli naći ostatci zidova i kamenja. No, prilikom terenskog

⁸⁷ M. KRUIEK, Z. HORVAT, 1986, 161.

⁸⁸ M. KRUIEK, Z. HORVAT, 1986, 183-184.

⁸⁹ M. KRUIEK, Z. HORVAT, 1986, 172.

pregleda spomenute lokacije, domaći su ljudi Z. Horvata i M. Kruheka uputili na drugi položaj koji je poznat pod nazivom Gradina koja se nalazi pored doline kroz koju protječe potok Stankovac. Na području Gradine može se utvrditi postojanje ostataka kružne kule. Niže od Gradine, prema jugu, nalazi se položaj Jandrije, odnosno crkva sv. Andrije (sv. Andrije granda), a ona se spominje od 1444. godine. Prema kanoniku Babiću iz 1672. godine spominje se utvrda na Kupu i Španov-grad, za koji se smatra da je pak sasvim drugi lokalitet, a ne već spomenuta kula Stankovac. Lokalitet pod nazivom Gradina zato može biti položaj grande sv. Andrije iznad koje se prije vjerojatno nalazila obrambena kula.⁹⁰

3.7.4 Berkiševina

Berkiševina je bila poznata kao jedna od mogućih mjesta gdje je Hasan-paša htio graditi utvrdu, kada se ipak odlučio za izgradnju utvrde na području današnje Petrinje, Hrvatski sabor je 1594. godine predložio izgradnju vlastite utvrde na utoku Gline u Kupu. Za potvrdu da je utvrda u Berkiševini zapravo postojala na opisanom mjestu, možemo uzeti zapis iz 1600. godine u kojem je popis utvrda za obnovu. Među ostalim utverdama koje su na popisu, nalazi se i utvrda u Berkiševini. Gotovo 50 godina nakon zapisa iz 1600. godine, utvrda se ponovno spominje, ali ovaj puta kao razrušena utvrda. Danas ondje nema ničega prema rekognosciranjima M. Kruheka i Z. Horvata te je potrebno dodatno provesti terenske preglede u svrhu potvrde postojanja utvrde.⁹¹

3.7.5 Pokupsko

Pokupsko je poznato kao jedan od dvaju posjeda u Topuskom te je služio kao stražarnica na prijelazu preko Kupe pod nazivom *Kulpateu*. Pokupsko je bio jedan od drvenih kaštela na Kupu koji je služio kao punkt za ubiranje poreza prilikom prelaza rijeke. Za njega se zna iz zapisa 1521. godine kada se spominje kao dio obrambene granice na Kupu. Zbog drvene građe bilo ga je lako zauzeti i zapaliti pa se iste godine 1521. započinje graditi novi ojačani kaštel. Tada još nije bilo ni Siska ni Karlovca te je glasio kao jedna od najjačih utvrda na Kupu. Nažalost, nije poznat niti jedan podatak o tlocrtu utvrde te se trebaju provesti arheološka istraživanja da bi se utvrdilo prije spomenuto. Ipak, postoje pretpostavke da je kaštel bio preteča sisačkog kaštela i

⁹⁰ M. KRUEK, Z. HORVAT, 1986, 171-172.

⁹¹ M. KRUEK, Z. HORVAT, 1986, 171.

da je također bio trokutastog tlocrta. Krajnja sudbina ove utvrde se ne zna, jedino je sigurno da se prestaje spominjati u 17. stoljeću.⁹²

3.7.6 Brest i Sredičko

Prilikom odluke u Brucku 1579. godine o gradnji nove utvrde na Kupi odnosno Karlovca, izglasala se odluka o potrebi gradnje još jedne jače utvrde te se za njezino mjesto spominje Brest. Iste godine Hrvatski sabor donosi odluku o gradnji još jedne utvrde, ali u Sredičkom. Tako je dvije godine kasnije zapravo počela izgradnja novih utvrda. Utvrda Sredičko je bila ranije gotova i to gotovo cijelu godinu prije, ali su tako 1587. godine obje utvrde podignute. Javlja se brojni problemi oko održavanja utvrda i dovršenja radova pa zapravo obje utvrde brzo propadaju. Sredičko je prilikom poraza Turaka postalo sjedište kapetanije banske vojske.⁹³

3.7.7 Orlica

Orlica ili Novi Karlovac je trebao biti najveći novoizgrađeni grad-tvrđava u Hrvatskoj. Projektiranja su započela 1733. godine ne tako daleko od Karlovca. No tri godine kasnije projekt je zaustavljen zbog rata za poljsku krunu. Nedugo nakon toga, gradnja je nastavljena za vrijeme cara Karla VI., ali je zbog poplava gradilište zajedno sa materijalom potpuno uništeno i utvrda nikada nije završena.⁹⁴

3.7.8 Severin na Kupi

Severin na Kupi je isto smješten na samoj granici Hrvatske i Slovenije pozicioniran blizu rijeke Kupe. Godine 1558. se spominje frankopanska kula u Severinu na Kupi. Temeljito se preuređuje za novog vlastelina u 1803. godini kao barokni dvor i danas nam je kao takav poznat. Tako je kaštel iz svoje obrambene funkcije prešao u stambenu. Od obrambenih elemenata utvrde vide se kružne kule. Unutrašnja strana utvrde odnosno dvora sadržava barokne arhitektonske elemente kao što su hodnici s polukružnim arkadama i željezne rešetke koje zatvaraju i ukrašavaju prozore. Danas taj kaštel stoji kao fino preuređena utvrda adaptirana za turističke i ugostiteljske svrhe.⁹⁵

⁹² M. KRUIHEK, Z. HORVAT, 1986, 167.

⁹³ M. KRUIHEK, Z. HORVAT, 1986, 170-171.

⁹⁴ I. ČULIG, Z. UZELAC, A. ŽMEGAČ, 2021, 161.

⁹⁵ I. PERČIĆ-ČOLOGOVIĆ, 1981, 782.

3.7.9 Brod na Kupi

Brod na Kupi smješten je na granici Hrvatske i Slovenije te se nalazi na rijeci Kupi. U Brodu na Kupi nalazi se drveni kaštel, koji se počinje graditi krajem 15. stoljeća, a 1651. za vrijeme Petra Zrinskog na mjestu kaštela gradi svoj dvor koji je i danas očuvan. Ovaj dvor je još jedan primjer kako se kasnijim pregradnjama spaja obrambena i stambena funkcija građevine. Arhitektonski gledano ovo je jednostavna građevina, zatvorenog oblika sa šatorastim krovom. Prizemlje je očuvano sa izvornim rasporedom prostorijama dok je prvom i drugom katu promijenjen raspored prostorija. Otvori na ulaznoj zapadnoj strani su pravilno raspoređeni po tri vertikalne osi, dok su kameni otvori okvira jednostavne dekoracije, samo je portal naglašen strogom dekoracijom u oblicima rustike.⁹⁶ Vlasnik kaštela se često mijenjao: Frankopani, Zrinski, kraljevska Komora, Perlasi i Bathyany.⁹⁷

⁹⁶ I. PERČIĆ-ČOLOGOVIĆ, 1981, 781-782.

⁹⁷ M. KRUHEK, 1976.

4. ZAKLJUČAK

U radu je obrađen samo dio od brojnih utvrda koje su tijekom srednjeg vijeka i na početku novog vijeka nastajale na rijeci Kupi i oko nje. Obrađene se utvrde mogu podijeliti u dvije grupe, posebno s obzirom na očuvanost. Utverdama koje su većim dijelom očuvane do današnjih dana, često uz različite preinake, a uz to su i istražene, bilo arheološki, ali i na druge načine, posvećeno je više pažnje. Dio o utverdama kojima je poznat položaj, ali su gotovo potpuno propale i na njima nisu vršena istraživanja, obrađen je ukratko. Uz njih postoji niz utvrda za čije se postojanje zna iz kratkih spomena u povijesnim izvorima, ali danas nije poznat njihov točan položaj ni dodatni podatci.

Utvrdne su se gradile od materijala koji je bio dostupan u okolici te se maksimalno iskorištavao geostrateški položaj u svrhu bolje kontrole prostora. U početku, većina utvrda bila je građena od drveta. Zbog obilja šuma, drvo je bilo najdostupniji materijal za građu. Za primjer se mogu uzeti utvrde u Brodu na Kupi, Berkiševini, Pokupskom, Letovaniću pa i Stari grad Sisak i Turska Petrinja. Razvojem ratovanja dolazi do potrebe da se utvrde nadgrade ili nanovo izgrade od čvršćeg materijala tipa kamena ili opeke te se koristi vezivni materijal koji znatno pridonosi u čvrstoći utvrde. Isto tako, za izgradnju čvršćih i masivnijih utvrda često je bilo potrebno uvesti strane, iskusne graditelje koji su bili vješti u svojem zanatu i koji su poznavali razne tehnike gradnje kako bi izgradnja utvrde bila što uspješnija.

Kao najstarije srednjovjekovne utvrde ovog prostora mogu se navesti utvrde koje se spominju za ratova Ljudevita Posavskog i Franaka, ali o njihovim materijalnim ostacima teško je išta sa sigurnošću reći. Iz vremena ranog srednjeg vijeka, odnosno kada Ljudevit Posavski ratuje s Francima, mogu se izdvojiti grad Sisak to jest nekadašnja antička *Siscia* i Stari grad Ozalj. Siscija i bedemi Siscije spominju se u kontekstu pisama Ljudevita Posavskog i gradeškog patrijarha Fortunata kao izvor građevinskog materijala od kojeg će se graditi utvrde za pomoć u ratu protiv Franaka. *Siscia* se spominje kao *civitas* u franačkim izvorima što bi opravdalo činjenicu da je grad Sisak u to vrijeme zapravo imao status utvrđenog grada.

Iz perioda ratova Ljudevita Posavskog s Francima u Starom gradu Ozlju postoje naznake ranosrednjovjekovnog obrambenog zida podignutog radi bolje obrane grada. Tlocrt bedema Starog grada Ozlja pokazuje kako su se različiti elementi utvrde razvijali sukladno napretku tehnika ratovanja. Tako je u početku površina koju je obuhvaćao Stari grad Ozalj puno manja od one iz kasnijeg vremena. U razvijenom i kasnom srednjem vijeku, utvrda se širi izgradnjom novih bedema, a tlocrt utvrde je sada nepravilan ovalan oblik koji prati površinu terena.

Također, dodaju se branič-kule koje sada imaju oblik polukruga, u odnosu na raniji period kada su branič-kule u tlocrtu uglavnom bile kvadratne.

S prijelazom iz kasnog srednjeg u novi vijek, zbog sve češćih osmanlijskih provala, raste broj utvrda, a također se obnavljaju i one već postojeće. S takvom praksom se nastavlja i u novom vijeku, a brojne su manje utvrde, kao što su drveni čardaci, koje se nisu očuvale do danas.

Novovjekovne utvrde grade se na već prije utvrđenom prostoru kao što je Stari grad Sisak, ali se biraju i nova mjesta kao što su Karlovac i Nova Petrinja. Nova Petrinja podiže se na mjestu utoka Petrinjčice u Kupu koje je više od 10 km sjeverno od Stare Petrinje. Karlovac i Nova Petrinja odlični su primjeri planirane gradnje utvrde, koje su i izgrađene na suvremen način. Riječ je o nizu novih elemenata kao što su bastioni, ravelini, kontragarda, reduta i drugi. Bastioni pružaju mogućnost bolje kontrole prilaza utvrdi i efikasnog korištenja artiljerijskog oružja. Bedemi su u ranom novom vijeku sniženi, skošeni i ispunjeni zemljom zbog bolje apsorpcije snage projektila. Površina koja utvrda zauzima u novom vijeku je puno veća od površine srednjovjekovnih utvrda, a položaj im je u nizini, na glavnim rutama komunikacija, posebno prijelaza preko rijeka, za razliku od položaja velikog broja srednjovjekovnih utvrda koje kontroliraju iste komunikacije, ali se nalaze na uzvisinama.

Utvrde koje su danas ostale potrebno je bolje dokumentirati, arheološki istražiti i na kraju konzervirati zbog izričito bitnog povijesnog utjecaja koje su imale ne samo na Republiku Hrvatsku nego i okolne zemlje. Bez tih utvrda, koje danas trebaju doživljavati kao važne spomenike, pa sukladno tome i brinuti se o njima, povijest bi ostala oskudna i nezamislivo promijenjena.

Slika 42: Karta utvrda oko Kupe između Karlovca i Siska (M. KRUEK, Z. HORVAT, 1986, 183.)

5. POPIS LITERATURE

- ALIĆ, M., 2023. – Marsela Alić, Šubići / Bribirski / Zrinski / Sigetski, *Povijest.hr*, <https://povijest.hr/vazneosobe/subici-bribirski-zrinski-sigetski/> (21.9.2023.).
- BAĆANI, I., 2008. – Iskra Baćani, Sisak – Stari grad - dvorište, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 4/2007, Zagreb, 224-226.
- BAĆANI, I., 2017. – Iskra Baćani, Sisak – Rimska ulica (Holandska kuća – dvorište), *Hrvatski arheološki godišnjak*, 13/2016, Zagreb, 334-336.
- BAKIĆ, M., 2017. – Marin Bakić, Loncu poklopac: Neuralgične točke i strukturni problemi Karlovca, *Aktivirajkarlovac.net*, <https://aktivirajkarlovac.net/2017/10/6956/> (15.9.2023.)
- BITKA KOD SSKA, 2023. – Bitka kod Siska, *Wikipedia.hr*, https://hr.wikipedia.org/wiki/Bitka_kod_Siska (20.8.2023.)
- BRUNŠMID, J., 1912. – Josip Brunšmid, Kameni spomenici hrvatskog narodnog muzeja u Zagrebu, Dio II, *Vjesnik hrvatskog arheološkog društva*, Sv. 12, Zagreb, 129-197.
- ČUČKOVIĆ, Z., ČUČKOVIĆ, L., 2011. – Zoran Čučković, Lazo Čučković, Arheološko istraživanje na Starom gradu Dubovcu 2001. godine, *Opvscvla Archaeologica*, Vol. 35., Zagreb, 65-132.
- ČULIG, I., UZELAC, Z., ŽMEGAČ, A., 2021. – Igor Čulig, Zlatko Uzelac, Andrej Žmegač, Nedovršeni barokni grad-tvrđava Novi Karlovac, *Radovi Instituta povijesti i umjetnosti*, 45, Zagreb, 161-174.
- DURMAN, A., 1992. – Aleksandar Durman, O geostrateškom položaju Siscije, *Opvscvla archaeologica*, Vol. 16., Zagreb, 117-131.
- GOLDSTEIN, I., 1994. – Ivo Goldstein, Povezanost hrvatskih zemalja u ranom srednjem vijeku i lokacija bitke na Gvozdu 1097. godine, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu : Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, , Vol. 27., Zagreb, 17-28.
- GRB KNEZOVA FRANKOPANA, 2023. – PPMHP 105507: Grb knezova Frankopana, *Digitalni PPMHP*, <https://digitalni.ppmhp.hr/?pr=i&id=20550> (20.9.2023.)

GRAČANIN, H., BILOGRIVIĆ, G., 2014. – Hrvoje Gračanin, Goran Bilogrivić, Postrimski grad u južnoj Panoniji: Primjer Siscije, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 32 (2014), Zagreb, 1-26.

GOLEC, I., 2021. – Igor Golec, Starim razglednicama prošećimo kroz povijest Petrinje, *Explorecroatia.eu*, <https://explorecroatia.eu/destinacije/starim-razglednicama-prosecimo-povijest-petrinje/> (10.9.2023.)

HIRSCHVOGEL, A., et al, 1595. – Augustin Hirschvogel, Ortelius Abraham, Christophe Plantin, Schlavoniae, Croatiae, Carniae, Istriae, Bosniae, Finitimarumque Regionum nova descriptio, Renaissance Exploration Map Collection, *Stanford Libraries*, <https://exhibits.stanford.edu/renaissance-exploration/catalog/nf029qx9328> (15.8.2023.)

HOLANDSKA KUĆA – DVORIŠTE, 2016. – Zaštitno arheološko istraživanje na lokalitetu Holandska kuća – dvorište, *Gradski muzej Sisak*, <https://muzej-sisak.hr/arheoloska-istrazivanja/zastitno-arheolosko-istrazivanje-na-lokalitetu-holandska-kuca-dvoriste/> (1.9.2023.)

HORVAT, A., 1954. – Anđela Horvat, O Sisku u starohrvatsko doba na temelju pisanih izvora i arheoloških nalaza, *Starohrvatska prosvjeta*, ser. III, sv. 3, Split, 93-104.

HORVAT, Z., 1996. – Zorislav Horvat, Zidine i braništa na utvrdama kontinentalne Hrvatske 12-15. st., *Prostor*, Vol. 4, Br. 2, Zagreb, 175-200.

HORVAT, Z., 1999. – Zorislav Horvat, Kapele u burgovima 13.-15. stoljeća u kontinentalnoj Hrvatskoj, *Prostor*, Vol. 7, Br. 2, Zagreb, 181-198.

HORVAT, Z., 2009. – Zorislav Horvat, Fortifikacijska djelatnosti Bernardina Frankopana, *Modruški zbornik 3*, Modruš, 237-286.

HORVAT, Z., 2014. – Zorislav Horvat, *Burgologija – Srednjovjekovni utvrđeni gradovi kontinentalne Hrvatske*, Zagreb.

IVANČAN, LJ., 1928. – Ljudevit Ivančan, Kaptolska tvrđava Sisak, *Bogoslovska smotra*, Vol. 16. No. 3, Zagreb, 359-367.

JERONČIĆ, T., 2011. – Tomislav Jerončić, Karlovac – Zvijezda, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 7/2010, Zagreb, 333-335.

KAPELE POSVEĆENE SV. JOSIPU, 2021. – Kapele posvećene sv. Josipu: Strossmayerov trg u Karlovcu, *Informativna katolička agencija*, <https://ika.hkm.hr/novosti/kapele-posvecene-sv-josipu-strossmayerov-trg-u-karlovcu/> (15.9.2023.)

KEKEZ, H., 2021. – Hrvoje Kekez, Zagrebački biskupi i Zagrebački kaptol u obrani Banovine od Osmanlija sredinom 16. stoljeća, *Matica.hr*, <https://www.matica.hr/hr/650/zagrebacki-biskupi-i-zagrebacki-kaptol-u-obrani-banovine-od-osmanlija-sredinom-16-stoljeca-31666/> (15.8.2023.)

KOVAČEVIĆ, N., ŠUŠNJIĆ, D., 2006. – Nela Kovačević, Dalibor Šušnjić, Karlovac – Zvijezda, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 2/2005, Zagreb, 184-187.

KRAJNIK, D., 2007. – Damir Krajnik, Preobrazba bastionskih utvrđenja grada Karlovca, *Prostor*, 15 (2007), 1 (33), Zagreb, 42-55.

KRUHEK, M., 1975. – Milan Kruhek, *Stari gradovi između Une, Save i Kupe*, Zagreb.

KRUHEK, M., 1976. – Milan Kruhek, *Stari gradovi između Kupe i Korane*, Zagreb.

KRUHEK, M., 1978-1979. – Milan Kruhek, Prvi graditelji Karlovca i graditeljska aktivnost Martina Gambona, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 4/1978 – 5/1979, Zagreb, 49-61.

KRUHEK, M., 1994. – Milan Kruhek, Rat za opstojnost Hrvatskog Kraljevstva na kupskoj granici, *Sisačka bitka 1593*, Zagreb, 33-66.

KRUHEK, M., HORVAT, Z., 1986. – Milan Kruhek, Zorislav Horvat, Utvrde banske krajine od Karlovca do Siska, *Arheološka istraživanja na karlovačkom i sisačkom području = Izdanja Hrvatskog arheološkog društva*, 10, Zagreb, 161-187.

LATINČIĆ, D., REGAN, K., 2021. – Dubravka Latinčić, Krešimir Regan, Turopoljske utvrde, *Studia lexicographica*, 15(2021) 29., Zagreb, 7-49.

LOPAŠIĆ, R., 1879. – Radoslav Lopašić, *Karlovac – povijest i mjestopis grada i okolice*, Zagreb.

LUKETIĆ, Z., 2019. – Zoran Luketić, Grad Sisak prikaz kroz godišnja doba, *Fotoklubsisak.hr*, <https://www.fotoklubsisak.hr/foto-blog/grad-sisak/> (20.8.2023.)

MORSAN, B., 2016. – Boris Morsan, UPU Zvijezda nedovršen bez koncepcije razvoja, *Aktivirajkarlovac.net*, <https://aktivirajkarlovac.net/2016/10/upu-zvijezda-nedovrsen-bez-koncepcije-razvoja/> (17.9.2023.)

OD PETKA, 2020. – Od petka s radom počinje stari grad Dubovac, *Visitkarlovac.hr*, <https://visitkarlovac.hr/od-petka-s-radom-pocinje-stari-grad-dubovac/> (18.9.2020.)

OZALJ, 2022. – Ozalj – dobrodošli u grad Zrinskih i Frankopana, *Topdestinacije.hr*, <https://topdestinacije.hr/ozalj/> (18.9.2023.)

PERČIĆ-ČOLOGOVIĆ, I., 1981. – Ivana Perčić-Čologović, Fortifikacijski i sakralni spomenici, *Gorski kotar*, Delnice, 781-803.

PETRINJA-CROATIA, 2023. – Petrinja - Croatia, Piotrkow Trybunalsy, *piotrkow.pl* <https://www.piotrkow.pl/nasze-miasto-t70/z-zycia-miasta-t87/miasta-partnerskie-t121/petrinja-chorwacja-t131> (25.10.2023.)

RATKOVIĆ AYDEMIR, D., L., et al, 2022. – Dragana Lucija Aydemir, Melita Trbušić, Mateja Kuka, Iva Klarić Vujović, Mirna Draženović, Meri Vesanović, Lucija Biličić, *Revizija studije održivog razvoja kulturnog turizma za Stari grad Dubovac*.

REGAN, K., 2008. – Krešimir Regan, „Orlovo gnijezdo“ obitelj Zrinski – plemićki grad Ozalj, *Susreti dviju kultura: Obitelj Zrinski u Hrvatskoj i Mađarskoj povijesti*, Zagreb, 45-116.

SEKULIĆ-GVOZDANOVIĆ, S., 2019. – Sena Sekulić-Gvozdanović, *Srednjovjekovni burgovi oko Save i Kupe*, Zagreb.

ŠKILJAN, F., 2007. – Filip Škiljan, *Kulturno – historijski spomenici Korduna s pregledom povijesti Korduna od prapovijesti do 1881.*, Zagreb

ŠKILJAN, F., 2008. – Filip Škiljan, *Kulturno – historijski spomenici Banije s pregledom povijesti Banije od prapovijesti do 1881.*, Zagreb.

ŠKILJAN, F., 2012. – Filip Škiljan, *Kulturno-historijski spomenici Gorskog kotara i Ogulinsko-plašćanske zavale s pregledom povijesti Gorskog kotara i Ogulinsko-plašćanske zavale od prapovijesti do 1881.*, Zagreb.

ŠKRGULJA, R. 2009. – Rosana Škrgulja, Sisak – Stari grad, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 5/2008., Zagreb, 288-289..

ŠKRGULJA, R. 2017. – Rosana Škrgulja, Sisak – Stari grad - dvorište, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 13/2016., Zagreb, 339-340.

TKALČEC, T., et al., 2011. – Tatjana Tkalčec, Snježana Karavanić, Andreja Kudelić, *Zaštitna arheološka istraživanja na Starom gradu Dubovcu 2009-2010.*, *Annales Instituti Archaeologici/Godišnjak instituta za arheologiju*, VII-2011, Zagreb, 74-80.

WEBGIS PREGLEDNIK, 2023. – WebGIS preglednik, *Grad Sisak*, <https://sisak.hr/webgis-preglednik/> (1.9.2023.)

ŽMEGAČ, A., 1995. – Andrej Žmegač, O nekim osobinama karlovačke zvijezde, *Peristil*, 38, Zagreb, 83-86.

ŽMEGAČ, A., 2000. – Andrej Žmegač, *Bastioni kontinentalne Hrvatske*, Zagreb.

6. SAŽETAK

Srednjovjekovne i ranonovovjekovne utvrde oko Kupe

Ovaj rad govori o srednjovjekovnim i ranonovovjekovnim utverdama oko rijeke Kupe. U početku se bazira na povijesnom i geografskom pregledu geografskih cjelina Republike Hrvatske koje protječe prije spomenuta rijeka. Nakon povijesnog i geografskog pregleda predstavljani su konkretni primjeri srednjovjekovnih i ranonovovjekovnih utvrda. Počinje se od utoka Kupe u Savu kod grada Siska te se nižu primjeri utvrda uzvodno prema izvoru rijeke. Kod analiza utvrda ponuđen je pregled kroz povijest utvrda, geostrateški položaj, arhitektonske ostatke, povijest istraživanja utvrda uz ostale inačice kao na primjer problem datacije i pokretni nalazi.

Ključne riječi: Srednji vijek, Rani novi vijek, Kupa, utvrda, povijesni pregled, povijest istraživanja, arhitektonski ostatci, položaj

7. SUMMARY

Fortifications of the Middle Age and Early Modern Age around the course of Kupa River

This paper presents medieval and early modern age fortifications around the course of Kupa River. In the beginning, the paper is focused on the historical and geographical review of the Republic of Croatia, which the previously mentioned river runs through. After a historical and geographical review, the paper now presents specific examples of medieval and early modern age fortifications. The starting point is the interlude of the Kupa and Sava rivers by the city of Sisak and other fortifications listing west, that is, upstream towards the State Border of the Republic of Croatia with Slovenia and finally the source of Kupa river. Examining the forts, we are given insight into their history, geostrategic position, architectural remains, and excavation history, alongside some other points for example problems with dating and movable findings.

Keywords: Middle Ages, Early Modern Age, Kupa River, fortifications, historical overview, excavation history, architectural remains, position